www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

The Problem of Phonetic Representation in Ottoman Turkish: Orthographic Strategies for Western-Origin Loanwords in Mehmed Bahaeddin Toven's Dictionaries (1912-1924)

Osmanlı Türkçesinde Fonetik Temsil Sorunu: Mehmed Bahaeddin Toven'in Sözlüklerinde Batı Kökenli Alıntıların İmlâ Stratejileri (1912-1924)

Ayşegül Kılıç Niyazi*

Abstract: This study comparatively examines the orthographic and phonetic representation of Western loanwords in Mehmed Bahaeddin Toven's Türkçe Lügat (1912) and Yeni Türkçe Lügat (1924). The dataset consists of 2,088 headwords identified as borrowings from Western languages in these two dictionaries. The primary objective of the study is to determine the orthographic changes observed between the two editions and to evaluate their significance in terms of the orthographic practices and pronunciation characteristics of the period.

The analysis focuses on the representation of vowels and consonants in Western loanwords within the framework of the phonetic possibilities and limitations of the Arabic-based Ottoman writing system. Particular attention is paid to the systematic use of elongation marks (keşide), vowel diacritics, and distinctive orthographic signs employed in Yeni Türkçe Lügat to represent vowel quality more accurately. In addition, different orthographic strategies used to distinguish voiced and voiceless consonants, the recording of alternative spellings of the same lexical item, and the separation of certain phonetic variants as independent headwords are examined in detail. The orthographic practices observed in both dictionaries are compared in order to identify both continuity and change in Toven's lexicographical approach.

The findings demonstrate that Yeni Türkçe Lügat adopted a more systematic orthographic approach aimed at reflecting the pronunciation of Western loanwords more accurately. Toven's use of various orthographic devices to represent vowels and to distinguish certain consonants indicates a conscious effort to reduce the phonetic ambiguities inherent in the Arabic-based Ottoman script. In this respect, the study contributes to the history of Ottoman lexicography by revealing the orthographic treatment of Western loanwords and provides new evidence for future research on the history of Turkish orthography and the phonetic representation of borrowed vocabulary.

* Ress. Asst., İstanbul Yeni Yüzyıl Unıversity, Faculty of Humanities and Social Sciences, Departmant of Turkish Language and Literature; PhD Student, İstanbul Unıversity, Institute of Social Sciences, New Turkish Language

Arş. Gör., İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili

ORCİD https://orcid.org/0000-0003-3836-5665

aysegul.kilicniyazi@yeniyuzyil.edu.tr - aysegul.kilicniyazi@ogr.iu.edu.tr

Cite as/ Atıf: Niyazi Kılıç, A. (2026). The problem of phonetic representation in Ottoman Turkish: orthographic strategies for western-origin loanwords in Mehmed Bahaeddin Toven's dictionaries (1912-1924)/Osmanlı Türkçesinde fonetik temsil sorunu: Mehmed Bahaeddin Toven'in sözlüklerinde batı kökenli alıntıların imlâ stratejileri (1912-1924). *Turkish Studies - Language and Literature*, *21*(Ö1), 2555-2597. [Special Issues Dedicated to Prof. Dr. Mahmut Özer], Ankara Bilim University Publications. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.94167

Received/Geliş: 19 April/Nisan 2026

Accepted/Kabul: 15 September/Eylül 2026

Published/Yayın: 20 September/Eylül 2026

Checked by plagiarism software

Keywords: Mehmed Bahaeddin Toven, loanwords, orthography, phonetic representation, Ottoman Turkish, lexicography

Öz: Bu çalışma, Mehmed Bahaeddin Toven'in Türkçe Lügat (1912) ve Yeni Türkçe Lügat (1924) adlı sözlüklerinde yer alan Batı kökenli alıntı sözcüklerin imlâ ve fonetik temsil özelliklerini karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Araştırmanın veri setini, söz konusu iki sözlükte yer alan ve Batı dillerinden alındığı tespit edilen 2088 madde başı oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, iki baskı arasında Batı kökenli alıntı sözcüklerin yazımında görülen değişiklikleri belirlemek ve bu değişikliklerin dönemin imlâ anlayışı ile telaffuz özellikleri bakımından ne ifade ettiğini ortaya koymaktır.

Araştırmada, Batı kökenli alıntı sözcüklerin ünlü ve ünsüz temsilleri, Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arap harfli yazı sisteminin fonetik imkân ve sınırlılıkları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Özellikle Yeni Türkçe Lügat'te ünlülerin gösteriminde kullanılan keşide, hareke ve ayırt edici işaretler ile bazı ünsüzlerin yazımında tercih edilen farklı gösterimler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca ötümlü-ötümsüz ünsüz karşıtlığının yazıya yansıtılması, aynı sözcüğün farklı imlâlarla kaydedilmesi ve bazı varyantların madde başı düzeyinde birbirinden ayrılması da değerlendirmeye dâhil edilmiştir. İnceleme sırasında elde edilen bulgular, her iki sözlükteki ortak ve farklı uygulamalar karşılaştırmalı olarak ele alınmış, bunların sözlükçülük anlayışı ve yazım tercihleri açısından taşıdığı önem ortaya konulmuştur.

Elde edilen bulgular, Yeni Türkçe Lügat'te Batı kökenli alıntı sözcüklerin telaffuzunu yazıya daha belirgin biçimde yansıtmayı amaçlayan sistematik imlâ uygulamalarının bulunduğunu göstermektedir. Toven'in özellikle ünlülerin gösteriminde ve bazı ünsüzlerin ayırt edilmesinde kullandığı yöntemler, Osmanlı Türkçesinin Arap harfli yazı sisteminde görülen fonetik belirsizlikleri azaltmaya yönelik bilinçli tercihleri yansıtmaktadır. Bu yönüyle çalışma, geç Osmanlı döneminde Batı kökenli alıntı sözcüklerin yazımına ilişkin uygulamaları ortaya koymakta; sözlükçülük tarihi, imlâ tarihi ve Türk dilinin fonetik temsili üzerine yapılacak araştırmalar için yeni veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Bahaeddin Toven, alıntı kelimeler, imlâ, fonetik temsil, Osmanlı Türkçesi, sözlük bilimi.

Structured Abstract:

Aım

The idea that the Arabic-based writing system used in Ottoman Turkish could not adequately represent the phonetic characteristics of Turkish, particularly its vowel system, became one of the main issues discussed in Turkish language studies from the second half of the 19th century onwards (Berkes, 2003, p. 264). During this period, the modernization movements that intensified with the Tanzimat era and the expansion of press and publishing activities brought the functionality of the writing system into question. The increasing number of Western loanwords entering Turkish made the phonetic limitations of the existing script more visible. Since the Arabic script did not systematically represent short vowels, reading often depended on contextual interpretation, which created difficulties in the accurate pronunciation of scientific and technical terminology (Acar, 2014, p. 103).

The discussions on alphabet reform, which began with the structural criticisms expressed by Ahmed Cevdet Pasha in 1851, gained a more technical and public dimension through the proposals of figures such as Münif Pasha and Ahundzâde. The main concerns of these discussions were the clear representation of vowels, the facilitation of literacy, and the establishment of orthographic consistency. These efforts were not limited to theoretical discussions but were also reflected in the dictionaries of the period. Mehmed Bahaeddin Toven (1881-1959) was one of the important figures who combined the theoretical discussions on alphabet reform with practical lexicographical experience and directly addressed the need for reform through his dictionary studies.

The main purpose of this study is to comparatively examine the orthographic and phonetic representation of Western-origin loanwords included in Mehmed Bahaeddin Toven's Türkçe Lügat (1912) and Yeni Türkçe Lügat (1924). The study aims to identify the changes in the spelling of Western loanwords between the two editions and to evaluate the significance of these changes in terms of the orthographic practices and pronunciation characteristics of the period. In addition, it examines the place of Toven's pragmatic solutions developed against the phonetic limitations of the Arabic script within the process of Turkish linguistic simplification and nationalization.

Method

This study was designed as a comparative analysis within a qualitative research framework. The dataset consists of 2,088 words identified as Western-origin loanwords appearing as headwords in Mehmed Bahaeddin Toven's Türkçe Lügat (1912) and Yeni Türkçe Lügat (1924). These words were determined based on the etymological information provided in the dictionaries, while Arabic and Persian-origin words were excluded from the scope of the study.

In the analysis process, the orthographic characteristics of loanwords in both dictionaries were classified according to vowel and consonant representations, the use of distinctive signs, and the application of elongation marks (keşide) and vowel signs (hareke). The explanations provided in the "Signs" (İşaretler) section of the 1924 edition were used as the main reference point, and the application of these signs in the headwords was compared with the 1912 edition.

Particular attention was given to the representation of the voiced and voiceless consonant distinctions (k/g/ğ) and the representation of the eight Turkish vowels, especially the distinctions between o/u and ö/ü. Furthermore, different spelling variants of the same word found in the dictionaries were evaluated within the framework of the pronunciation characteristics of the period and Toven's descriptive approach to lexicography.

Fındıngs

The findings demonstrate that Yeni Türkçe Lügat (1924) adopted a more systematic orthographic approach aimed at increasing phonetic clarity compared to the 1912 edition. Toven used various phonetic devices in the 1924 edition to overcome the limitations of the Arabic script. For instance, he employed different signs to represent /o/ (او), /u/ (اوَ), /ü/ (اِ), and /ö/ (اِوَ), making pronunciation differences more visible in the headwords.

In the 1912 edition, these distinctions were either absent or applied inconsistently. For example, the word recorded as isḳumri (اِسقومرى) in 1912 was changed into usḳumri (اُسقوَمرى) in the 1924 edition in order to reflect its pronunciation more accurately.

In terms of consonant representation, the use of keşide marks on the letter kef is particularly significant. Toven altered the position and number of these marks to distinguish between k, g, and ğ sounds. The use of double upper keşide to represent the g sound in words such as gidon (**گیدون**) demonstrates that keşide functioned not only as a writing element but also as a phonetic marker.

The findings also indicate that Toven adopted a pronunciation-oriented approach in recording loanwords. Instead of preserving their original foreign forms, many words were included according to their pronunciation in Turkish. Examples such as ipnotize (**ایپنوتیزه**) and kanalizasyon (**قانالیزاسیون**) illustrate this tendency.

Moreover, the dictionaries contain multiple spelling variants of the same word. The recording of ḳanaviça in two different forms (**قاناویچه / قَناویچه**) or the different spellings of pantalon indicate that a fixed orthographic standard had not yet been established. These variants reflect the transitional forms emerging during the adaptation process of Western loanwords into Turkish (Kartallıoğlu, 2016, pp. 53-54).

Conclusıon

This study reveals that Mehmed Bahaeddin Toven's dictionaries provide a significant source for tracing the phonetic adaptation process of Western loanwords during the transition from Ottoman Turkish to Republican Turkish. The differences between the 1912 and 1924 editions demonstrate not only an increase in vocabulary but also a conscious attempt to develop a writing system based on the phonological structure of Turkish.

The analysis shows that Toven's orthographic preferences were descriptive and pragmatic rather than purely normative. The marking system intensified in the 1924 edition represents an attempt to bring written forms closer to pronunciation by expanding the possibilities of the Arabic script. This approach reflects the transition from an orthographic tradition shaped by an elite literary language toward a system that prioritizes the phonetic characteristics of Turkish (Öner, 2007, pp. 76-77).

As a result, Toven's dictionaries should be considered significant examples of phonetic representation efforts in late Ottoman lexicography and important sources for studies on the history of Turkish orthography.

Keywords: Mehmed Bahaeddin Toven, loanwords, orthography, phonetic representation, Ottoman Turkish, lexicography

الملخص المنهجي:

الهدف

أصبحت فكرة أن نظام الكتابة القائم على الأبجدية العربية المستخدم في التركية العثمانية غير قادر على تمثيل الخصائص الصوتية للتركية، ولا سيما نظامها الصوتي (الحركات)، إحدى القضايا الرئيسة التي نوقشت في دراسات اللغة التركية منذ النصف الثاني من القرن التاسع ففي هذه الفترة، أثارت حركات التحديث التي تكثفت مع عصر التنظيمات، إلى جانب توسع أنشطة .(ص. 264 ،2003 ،Berkes) عشر الصحافة والنشر، التساؤلات حول مدى فاعلية نظام الكتابة. كما أن تزايد عدد الكلمات الدخيلة الغربية في التركية جعل القيود الصوتية للأبجدية القائمة أكثر وضوحًا. ولأن الأبجدية العربية لا تمثل الحركات القصيرة بصورة منهجية، كان الاعتماد في القراءة على التفسير السياقي، مما أدى .(ص. 103 ،2014 ،Acar) إلى صعوبات في النطق الدقيق للمصطلحات العلمية والتقنية

بدأت مناقشات إصلاح الأبجدية مع الانتقادات البنيوية التي عبّر عنها أحمد جودت باشا عام 1851، ثم اكتسبت أبعادًا تقنية وعامة ،من خلال مقترحات شخصيات مثل منيف باشا وأهونزاده. وتمحورت هذه النقاشات حول التمثيل الواضح للحركات، وتسهيل عملية محو الأمية وإرساء الاتساق الإملائي. ولم تقتصر هذه الجهود على المناقشات النظرية، بل انعكست أيضًا في معاجم تلك الفترة. ويُعد محمد بهاء الدين توفن من الشخصيات البارزة التي جمعت بين النقاشات النظرية حول إصلاح الأبجدية والخبرة المعجمية العملية، حيث تناول الحاجة (1881-1959) .إلى الإصلاح مباشرة من خلال دراساته المعجمية

يهدف هذا البحث إلى دراسة مقارنة للتمثيل الإملائي والصوتي للكلمات الدخيلة الغربية الواردة في *اللغات التركية* (1912) *واللغات التركية الجديدة* (1924) لمحمد بهاء الدين توفن. ويسعى إلى تحديد التغيرات في كتابة الكلمات الدخيلة بين الطبعتين وتقييم دلالتها في ما يتعلق بالممارسات الإملائية وخصائص النطق في تلك الفترة. كما يتناول مكانة الحلول العملية التي طورها توفن لمواجهة القيود الصوتية للأبجدية .العربية ضمن مسار التبسيط والتمكين القومي للغة التركية

المنهج

تم تصميم هذه الدراسة كتحليل مقارن ضمن إطار البحث النوعي. ويتكون مجموعة البيانات من (2088) كلمة تم تحديدها باعتبارها كلمات دخيلة غربية ظهرت كمدخلات رئيسة في *اللغات التركية* (1912) و*اللغات التركية الجديدة* (1924). وقد جرى تحديد هذه الكلمات استنادًا إلى المعلومات الاشتقاقية الواردة في المعاجم، بينما استُبعدت الكلمات ذات الأصل العربي والفارسي من نطاق الدراسة.

خلال عملية التحليل، جرى تصنيف الخصائص الإملائية للكلمات الدخيلة في كلا المعجمين وفقًا لتمثيل الحركات والحروف، واستخدام "العلامات المميزة، وتطبيق علامات المد (الكشيدة) وعلامات الحركات (الحركات). وقد استُخدمت الشروح الواردة في قسم "العلامات من طبعة 1924 كمرجع رئيس، وقورنت تطبيقاتها في المدخلات مع طبعة 1912 (İşaretler).

أُعير اهتمام خاص لتمثيل التمييز بين الحروف الصوتية والمجهورة (ك/غ/گ) وتمثيل الحركات التركية الثمانية، ولا سيما التمييز بين (o/u)و (ö/ü). كما جرى تقييم اختلافات كتابة الكلمة نفسها في إطار خصائص النطق في تلك الفترة ونهج توفن الوصفي في صناعة المعجم.

النتائج

تُظهر النتائج أن *اللغات التركية الجديدة* (1924) تبنّت نهجًا إملائيًا أكثر منهجية يهدف إلى زيادة الوضوح الصوتي مقارنة بطبعة 1912. فقد استخدم توفن أدوات صوتية متنوعة في طبعة 1924 لتجاوز قيود الأبجدية العربية. فعلى سبيل المثال، وظّف علامات مختلفة لتمثيل /o/ (او)، /u/ (اوَ)، /ü/ و (اۆ)/ö/، مما جعل الفروق في النطق أكثر وضوحًا في المدخلات (اۆ).

أما في طبعة 1912، فقد كانت هذه التمايزات غائبة أو مطبقة بشكل غير متسق. فعلى سبيل المثال، الكلمة المسجلة بصيغة *iskumri* (أُسقوَمرى) في طبعة 1924 لتعكس نطقها بصورة أدق *usḳumri* (إسقومرى) عام 1912 تغيّرت إلى.

وفي ما يتعلق بتمثيل الحروف، يُعد استخدام علامات الكشيدة على حرف الكاف ذا أهمية خاصة. فقد غيّر توفن موضع وعدد هذه العلامات لتمييز أصوات الكاف والغين والجيم. ويُظهر استخدام الكشيدة المزدوجة العليا لتمثيل صوت الجيم في كلمات مثل *gidon* (گيدون) أن الكشيدة لم تكن مجرد عنصر كتابي، بل أداة صوتية أيضًا.

كما تشير النتائج إلى أن توفن تبنّى نهجًا قائمًا على النطق في تسجيل الكلمات الدخيلة، حيث لم يحافظ على أشكالها الأجنبية الأصلية، بل أدرج العديد منها وفقًا لطريقة نطقها في التركية. ومن الأمثلة على ذلك: *ipnotize* (ايپنوتيزه) و *kanalizasyon* (قانالیزاسیون).

بصيغتين مختلفتين (قاناويچه *ḳanaviça*) علاوة على ذلك، تحتوي المعاجم على صيغ إملائية متعددة للكلمة نفسها. فمثلاً، تسجيل كلمة *pantalon* قناويچه) أو اختلاف كتابة كلمة / يدل على أن معيارًا إملائيًا ثابتًا لم يكن قد ترسخ بعد. وتعكس هذه الصيغ الانتقالية الأشكال الناشئة خلال عملية تكييف الكلمات الدخيلة الغربية مع التركية (Kartallıoğlu، 2016، ص. 53-54).

الخاتمة

يكشف هذا البحث أن معاجم محمد بهاء الدين توفن تُعد مصدرًا مهمًا لتتبع عملية التكييف الصوتي للكلمات الدخيلة الغربية خلال الانتقال من التركية العثمانية إلى التركية الجمهورية. وتُظهر الفروق بين طبعة 1912 وطبعة 1924 ليس فقط زيادة في المفردات، بل أيضًا محاولة واعية لتطوير نظام كتابة قائم على البنية الصوتية للتركية.

وتبين التحليلات أن تفضيلات توفن الإملائية كانت وصفية وعملية أكثر منها معيارية بحتة. فالعلامات الصوتية التي تكثفت في طبعة 1924 تمثل محاولة لجعل الأشكال المكتوبة أقرب إلى النطق عبر توسيع إمكانيات الأبجدية العربية. ويعكس هذا النهج الانتقال من تقليد إملائي شكّله الأدب النخبوي إلى نظام يُعطي الأولوية للخصائص الصوتية للتركية (Öner، 2007، ص. 76-77).

وبناءً على ذلك، ينبغي اعتبار معاجم توفن أمثلة بارزة على جهود التمثيل الصوتي في صناعة المعجم العثماني المتأخر، ومصادر مهمة لدراسات تاريخ الإملاء التركي.

الكلمات المفتاحية: محمد بهاء الدين توفن، الكلمات الدخيلة، الإملاء، التمثيل الصوتي، التركية العثمانية، صناعة المعجم.

Résumé Structuré:

Objectif

L’idée selon laquelle le système d’écriture basé sur l’alphabet arabe utilisé en turc ottoman ne pouvait pas représenter adéquatement les caractéristiques phonétiques du turc, en particulier son système vocalique, est devenue l’un des principaux sujets de discussion dans les études sur la langue turque à partir de la seconde moitié du XIXe siècle (Berkes, 2003, p. 264). Durant cette période, les mouvements de modernisation intensifiés par l’ère des Tanzimat, ainsi que l’expansion des activités de presse et d’édition, ont remis en question la fonctionnalité du système graphique. L’augmentation du nombre de mots empruntés à l’Occident rendait plus visibles les limites phonétiques de l’écriture existante. Comme l’alphabet arabe ne représentait pas systématiquement les voyelles brèves, la lecture dépendait souvent de l’interprétation contextuelle, ce qui

entraînait des difficultés dans la prononciation correcte de la terminologie scientifique et technique (Acar, 2014, p. 103).

Les débats sur la réforme alphabétique, amorcés par les critiques structurelles formulées par Ahmed Cevdet Pacha en 1851, ont pris une dimension plus technique et publique grâce aux propositions de personnalités telles que Münif Pacha et Ahundzâde. Les principales préoccupations portaient sur la représentation claire des voyelles, la facilitation de l'alphabétisation et l'établissement d'une cohérence orthographique. Ces efforts ne se limitaient pas aux discussions théoriques, mais se reflétaient également dans les dictionnaires de l'époque. Mehmed Bahaeddin Toven (1881-1959) fut l'une des figures importantes qui associa les débats théoriques sur la réforme alphabétique à une expérience lexicographique pratique, abordant directement la nécessité de réforme à travers ses travaux dictionnairiques.

L'objectif principal de cette étude est d'examiner comparativement la représentation orthographique et phonétique des emprunts occidentaux inclus dans le *Türkçe Lügat* (1912) et le *Yeni Türkçe Lügat* (1924) de Mehmed Bahaeddin Toven. L'étude vise à identifier les changements dans l'orthographe des emprunts occidentaux entre les deux éditions et à évaluer la signification de ces changements en termes de pratiques orthographiques et de caractéristiques de prononciation de l'époque. Elle analyse également la place des solutions pragmatiques développées par Toven face aux limites phonétiques de l'alphabet arabe dans le processus de simplification et de nationalisation de la langue turque.

Méthode

Cette recherche a été conçue comme une analyse comparative dans le cadre d'une approche qualitative. Le corpus se compose de 2 088 mots identifiés comme emprunts occidentaux apparaissant comme entrées principales dans le *Türkçe Lügat* (1912) et le *Yeni Türkçe Lügat* (1924). Ces mots ont été déterminés sur la base des informations étymologiques fournies dans les dictionnaires, tandis que les mots d'origine arabe et persane ont été exclus du champ de l'étude.

Lors du processus d'analyse, les caractéristiques orthographiques des emprunts dans les deux dictionnaires ont été classées selon la représentation des voyelles et des consonnes, l'usage des signes distinctifs, ainsi que l'application des marques de prolongation (keşide) et des signes vocaliques (hareke). Les explications fournies dans la section « Signes » (*İşaretler*) de l'édition de 1924 ont servi de référence principale, et l'application de ces signes dans les entrées a été comparée avec l'édition de 1912.

Une attention particulière a été accordée à la distinction entre consonnes voisées et non voisées (k/g/ğ) et à la représentation des huit voyelles turques, notamment les distinctions entre o/u et ö/ü. En outre, les variantes orthographiques d'un même mot présentes dans les dictionnaires ont été évaluées dans le cadre des caractéristiques de prononciation de l'époque et de l'approche descriptive de Toven en lexicographie.

Résultats

Les résultats montrent que le *Yeni Türkçe Lügat* (1924) adopta une approche orthographique plus systématique visant à accroître la clarté phonétique par rapport à l'édition de 1912. Toven utilisa divers dispositifs phonétiques dans l'édition de 1924 pour surmonter les limites de l'alphabet arabe. Par exemple, il employa différents signes pour représenter /o/ (او), /u/ (اۇ), /ü/ (او) et /ö/ (اۆ), rendant les différences de prononciation plus visibles dans les entrées.

Dans l'édition de 1912, ces distinctions étaient absentes ou appliquées de manière incohérente. Ainsi, le mot enregistré comme *isḳumri* (إسقومرى) en 1912 fut modifié en *usḳumri* (أسقۇمرى) dans l'édition de 1924 afin de refléter plus fidèlement sa prononciation.

Concernant la représentation des consonnes, l'usage des marques de prolongation sur la lettre kef est particulièrement significatif. Toven modifia la position et le nombre de ces marques pour distinguer les sons k, g et ğ. L'utilisation d'une double prolongation supérieure pour représenter le son g dans des mots tels que *gidon* (گيدون) montre que la keşide fonctionnait non seulement comme élément graphique mais aussi comme marqueur phonétique.

Les résultats indiquent également que Toven adopta une approche orientée vers la prononciation dans l'enregistrement des emprunts. Au lieu de préserver leurs formes étrangères originales, de nombreux mots furent inclus selon leur prononciation en turc. Des exemples tels que *ipnotize* (ايپنوتيزه) et *kanalizasyon* (قانالیزاسیون) illustrent cette tendance.

De plus, les dictionnaires contiennent plusieurs variantes orthographiques d'un même mot. L'enregistrement de *ḳanaviça* sous deux formes différentes (قَناویچه / قاناویچه) ou les différentes orthographes de *pantalon* indiquent qu'une norme orthographique fixe n'était pas encore établie. Ces variantes reflètent les formes transitoires émergentes lors du processus d'adaptation des emprunts occidentaux au turc (Kartallıoğlu, 2016, pp. 53-54).

Conclusıon

Cette étude révèle que les dictionnaires de Mehmed Bahaeddin Toven constituent une source significative pour retracer le processus d'adaptation phonétique des emprunts occidentaux durant la transition du turc ottoman au turc républicain. Les différences entre les éditions de 1912 et de 1924 montrent non seulement une augmentation du vocabulaire, mais aussi une tentative consciente de développer un système d'écriture fondé sur la structure phonologique du turc.

L'analyse démontre que les préférences orthographiques de Toven étaient descriptives et pragmatiques plutôt que purement normatives. Le système de marquage intensifié dans l'édition de 1924 représente une tentative de rapprocher les formes écrites de la prononciation en élargissant les possibilités de l'alphabet arabe. Cette approche reflète la transition d'une tradition orthographique façonnée par une langue littéraire élitiste vers un système qui privilégie les caractéristiques phonétiques du turc (Öner, 2007, pp. 76-77).

En conséquence, les dictionnaires de Toven doivent être considérés comme des exemples importants des efforts de représentation phonétique dans la lexicographie ottomane tardive et comme des sources essentielles pour les études sur l'histoire de l'orthographe turque.

Mots-clés : Mehmed Bahaeddin Toven, emprunts, orthographe, représentation phonétique, turc ottoman, lexicographie.

Resumen Estructurado:

Objetıvo

La idea de que el sistema de escritura basado en el alfabeto árabe utilizado en el turco otomano no podía representar adecuadamente las características fonéticas del turco, en particular su sistema vocálico, se convirtió en uno de los principales temas de discusión en los estudios de la lengua turca a partir de la segunda mitad del siglo XIX (Berkes, 2003, p. 264). Durante este período, los movimientos de modernización intensificados con la era Tanzimat y la expansión de las actividades de prensa y edición pusieron en cuestión la funcionalidad del sistema gráfico. El creciente número de préstamos occidentales que ingresaban al turco hizo más visibles las limitaciones fonéticas de la escritura existente. Dado que el alfabeto árabe no representaba sistemáticamente las vocales breves, la lectura dependía a menudo de la interpretación contextual, lo que generaba dificultades en la pronunciación precisa de la terminología científica y técnica (Acar, 2014, p. 103).

Los debates sobre la reforma del alfabeto, iniciados con las críticas estructurales expresadas por Ahmed Cevdet Pasha en 1851, adquirieron una dimensión más técnica y pública a través de las propuestas de figuras como Münif Pasha y Ahundzâde. Las principales preocupaciones de estas discusiones fueron la representación clara de las vocales, la facilitación de la alfabetización y el establecimiento de una coherencia ortográfica. Estos esfuerzos no se limitaron a debates teóricos, sino que también se reflejaron en los diccionarios de la época. Mehmed Bahaeddin Toven (1881-1959) fue una de las figuras destacadas que combinó las discusiones teóricas sobre la reforma del alfabeto con la experiencia lexicográfica práctica, abordando directamente la necesidad de reforma a través de sus estudios de diccionario.

El propósito principal de este estudio es examinar comparativamente la representación ortográfica y fonética de los préstamos de origen occidental incluidos en el *Türkçe Lügat* (1912) y el *Yeni Türkçe Lügat* (1924) de Mehmed Bahaeddin Toven. El estudio busca identificar los cambios en la escritura de los préstamos occidentales entre las dos ediciones y evaluar la importancia de estos cambios en términos de las prácticas ortográficas y las características de pronunciación de la época. Además, analiza el lugar de las soluciones pragmáticas desarrolladas por Toven frente a las limitaciones fonéticas del alfabeto árabe dentro del proceso de simplificación y nacionalización de la lengua turca.

Método

Este estudio fue diseñado como un análisis comparativo dentro de un marco de investigación cualitativa. El conjunto de datos consiste en 2.088 palabras identificadas como préstamos de origen occidental que aparecen como entradas principales en el *Türkçe Lügat* (1912) y el *Yeni Türkçe Lügat* (1924). Estas palabras se determinaron en función de la información etimológica proporcionada en los diccionarios, mientras que las palabras de origen árabe y persa quedaron fuera del alcance del estudio.

En el proceso de análisis, las características ortográficas de los préstamos en ambos diccionarios se clasificaron según la representación de vocales y consonantes, el uso de signos distintivos y la aplicación de marcas de alargamiento (keşide) y signos vocálicos (hareke). Las explicaciones proporcionadas en la sección "Signos" (*İşaretler*) de la edición de 1924 se utilizaron como punto de referencia principal, y la aplicación de estos signos en las entradas se comparó con la edición de 1912.

Se prestó especial atención a la representación de las distinciones entre consonantes sonoras y sordas (k/g/ğ) y a la representación de las ocho vocales turcas, especialmente las distinciones entre o/u y ö/ü. Asimismo, se evaluaron las diferentes variantes ortográficas de una misma palabra encontradas en los diccionarios dentro del marco de las características de pronunciación de la época y del enfoque descriptivo de Toven en la lexicografía.

Resultados

Los hallazgos demuestran que el *Yeni Türkçe Lügat* (1924) adoptó un enfoque ortográfico más sistemático orientado a aumentar la claridad fonética en comparación con la edición de 1912. Toven utilizó diversos recursos fonéticos en la edición de 1924 para superar las limitaciones del alfabeto árabe. Por ejemplo, empleó diferentes signos para representar /o/ (او), /u/ (اوٓ), /ü/ (اۆ) y /ö/ (اوٓ), haciendo más visibles las diferencias de pronunciación en las entradas.

En la edición de 1912, estas distinciones estaban ausentes o se aplicaban de manera inconsistente. Por ejemplo, la palabra registrada como *isḳumri* (اسقومرى) en 1912 fue modificada a *usḳumri* (اُسقوٓمرى) en la edición de 1924 para reflejar su pronunciación con mayor precisión.

En cuanto a la representación de las consonantes, el uso de marcas de alargamiento en la letra kef es particularmente significativo. Toven alteró la posición y el número de estas marcas para distinguir entre los sonidos k, g y ğ. El uso de la doble alargamiento superior para representar el sonido g en palabras como *gidon* (گيدون) demuestra que la keşide funcionaba no solo como un elemento gráfico, sino también como un marcador fonético.

Los resultados también indican que Toven adoptó un enfoque orientado a la pronunciación en el registro de los préstamos. En lugar de preservar sus formas extranjeras originales, muchas palabras fueron incluidas según su pronunciación en turco. Ejemplos como *ipnotize* (ايپنوتيزه) y *kanalizasyon* (قانااليزاسيون) ilustran esta tendencia.

Además, los diccionarios contienen múltiples variantes ortográficas de una misma palabra. El registro de *ḳanaviça* en dos formas diferentes (قناويچه / قاناويچه) o las distintas grafías de *pantalon* indican que aún no se había establecido un estándar ortográfico fijo. Estas variantes reflejan las formas transicionales que surgían durante el proceso de adaptación de los préstamos occidentales al turco (Kartallıoğlu, 2016, pp. 53-54).

Conclusión

Este estudio revela que los diccionarios de Mehmed Bahaeddin Toven constituyen una fuente significativa para rastrear el proceso de adaptación fonética de los préstamos occidentales durante la transición del turco otomano al turco republicano. Las diferencias entre las ediciones de 1912 y 1924 muestran no solo un aumento en el vocabulario, sino también un intento consciente de desarrollar un sistema de escritura basado en la estructura fonológica del turco.

El análisis demuestra que las preferencias ortográficas de Toven fueron descriptivas y pragmáticas más que puramente normativas. El sistema de marcas intensificado en la edición de 1924 representa un intento de acercar las formas escritas a la pronunciación ampliando las posibilidades del alfabeto árabe. Este enfoque refleja la transición de una tradición ortográfica moldeada por una lengua literaria elitista hacia un sistema que prioriza las características fonéticas del turco (Öner, 2007, pp. 76-77).

En consecuencia, los diccionarios de Toven deben considerarse ejemplos significativos de los esfuerzos de representación fonética en la lexicografía otomana tardía y fuentes importantes para los estudios sobre la historia de la ortografía turca.

Palabras clave: Mehmed Bahaeddin Toven, préstamos, ortografía, representación fonética, turco otomano, lexicografía.

结构化摘要:

研究目的

关于奥斯曼土耳其语所使用的阿拉伯字母书写系统无法充分表现土耳其语的语音特征，尤其是其元音系统的观点，自19世纪下半叶起便成为土耳其语言研究中的主要议题之一（Berkes，2003，第264页）。在这一时期，随着坦志麦特改革运动的加强以及新闻出版活动的扩展，书写系统的功能性受到质疑。大量西方借词进入土耳其语，使现有文字的语音局限性更加明显。由于阿拉伯字母并未系统地标示短元音，阅读往往依赖语境推断，这在科学和技术术语的准确发音上造成了困难（Acar，2014，第103页）。

字母改革的讨论始于1851年艾哈迈德·杰夫德特帕夏提出的结构性批评，随后通过穆尼夫帕夏和阿洪扎德等人的建议而获得更技术性和公众性的维度。这些讨论的核心在于：清晰表现元音、促进识字、建立正字法一致性。这些努力不仅限于理论探讨，也反映在当时的词典之中。穆罕默德·巴哈丁·托文（1881-1959）是重要人物之一，他将字母改革的理论讨论与实际的词典编纂经验结合起来，并通过词典研究直接回应改革的必要性。

本研究的主要目的在于比较分析托文的《土耳其语词典》（1912）与《新土耳其语词典》（1924）中所收录的西方借词的正字法与语音表现。研究旨在揭示两版之间借词拼写的变化，并评估这些变化在当时正字实践与发音特征方面的意义。此外，还考察托文针对阿拉伯字母语音局限所提出的务实解决方案在土耳其语言简化与民族化进程中的地位。

研究方法

本研究采用定性研究框架下的比较分析方法。数据集由2088个在托文的《土耳其语词典》（1912）与《新土耳其语词典》（1924）中作为词条出现的西方借词构成。这些词根据词典所提供的词源信息确定，而阿拉伯语与波斯语来源的词则被排除在研究范围之外。

在分析过程中，借词的正字特征按照元音与辅音的表现、区别性符号的使用、延长符（keshide）与元音符号（hareke）的应用进行分类。1924年版“符号”（İşaretler）部分的说明被用作主要参考点，并将其在词条中的应用与1912年版进行比较。

特别关注了浊音与清音的区分（k/g/ğ），以及八个土耳其元音的表现，尤其是o/u与ö/ü的区别。此外，还在当时的发音特征与托文的描述性词典编纂方法框架下，评估了词典中同一词的不同拼写变体。

研究结果

研究结果显示，《新土耳其语词典》（1924）在正字法上采取了更系统的方式，以提高语音清晰度，相较于1912年版更为完善。托文在1924年版中使用了多种语音手段来克服阿拉伯字母的局限。例如，他采用不同符号来表示/o/（او）、/u/（اۇ）、/ü/（اۋ）、/ö/（اۆ），使发音差异在词条中更为明显。

在1912年版中，这些区分要么缺失，要么应用不一致。例如，1912年记录为*isḳumri*（اسقومرى）的词，在1924年改为*usḳumri*（أسقۇمرى），以更准确地反映其发音。

在辅音表现方面，kef字母上的延长符使用尤为重要。托文通过改变这些符号的位置和数量来区分k、g与ğ的音值。在如*gidon*（گیدون）这样的词中，用双上延长符表示g音，显示延长符不仅是书写元素，也是语音标记。

研究还表明，托文在记录借词时采取了以发音为导向的方法。他并未保留外来词的原始形式，而是根据其在土耳其语中的发音来收录。例如*ipnotize*（اپینوتیزه）与*kanalizasyon*（قانالیزاسیون）即为典型。

此外，词典中还包含同一词的多种拼写变体。如*ḳanaviça*以两种形式出现（قَناویچه / قناویچهٔ），或*pantalon*的不同拼写，表明当时尚未建立固定的正字标准。这些变体反映了西方借词在土耳其语适应过程中出现的过渡形式（Kartallıoğlu，2016，第53-54页）

结论

本研究揭示了托文的词典是追踪西方借词在奥斯曼土耳其语向共和国土耳其语过渡过程中语音适应的重要资料。1912与1924年版之间的差异不仅体现了词汇量的增加，也显示出有意识地尝试建立一个基于土耳其语音结构的书写系统。

分析表明，托文的正字选择更具描述性与实用性，而非纯粹的规范性。1924年版中强化的符号系统，是通过扩展阿拉伯字母的可能性来使书写形式更接近发音的尝试。这种方法反映了从由精英文学语言塑造的正字传统，向优先考虑土耳其语音特征的系统的转变（Öner，2007，第76-77页）

因此，托文的词典应被视为奥斯曼晚期词典编纂中语音表现努力的重要范例，也是研究土耳其正字史的重要资料。

关键词：穆罕默德·巴哈丁·托文，借词，正字法，语音表现，奥斯曼土耳其语，词典编纂

Структурированное резюме:

Цель

Идея о том, что система письма на основе арабской графики, использовавшаяся в османском турецком языке, не могла адекватно передавать фонетические особенности турецкого языка, особенно его вокалическую систему, стала одной из главных тем обсуждения в турецком языкознании со второй половины XIX века (Berkes, 2003, с. 264). В этот период модернизационные движения, усилившиеся в эпоху Танзимата, а также расширение деятельности прессы и издательского дела поставили под сомнение функциональность письменной системы. Увеличение числа западных заимствований в турецком языке сделало более очевидными фонетические ограничения существующей графики. Поскольку арабская письменность не систематически обозначала краткие гласные, чтение часто зависело от контекстуальной интерпретации, что создавало трудности в точном произношении научной и технической терминологии (Acar, 2014, с. 103).

Дискуссии о реформе алфавита, начавшиеся с критических замечаний Ахмеда Джевдета-паши в 1851 году, получили более техническое и общественное измерение благодаря предложениям таких деятелей, как Мунif-паша и Ахундзада. Основными проблемами этих обсуждений были ясное обозначение гласных, облегчение грамотности и установление орфографической последовательности. Эти усилия не ограничивались теоретическими дискуссиями, но также нашли отражение в словарях того времени. Мехмед Бахаэддин Товен (1881-1959) был одной из значимых фигур, объединивших теоретические дискуссии о реформе алфавита с практическим лексикографическим опытом и напрямую затронувших необходимость реформы через свои словарные исследования.

Основная цель данного исследования — сравнительно рассмотреть орфографическое и фонетическое представление западных заимствований, включённых в *Türkçe Lügat* (1912) и *Yeni Türkçe Lügat* (1924) Мехмеда Бахаэддина Товена. Исследование направлено на выявление изменений в написании западных заимствований между двумя изданиями и оценку значения этих изменений с точки зрения орфографической практики и особенностей произношения того времени. Кроме того, оно

рассматривает место прагматических решений Товена, разработанных для преодоления фонетических ограничений арабской графики, в процессе упрощения и национализации турецкого языка.

Метод

Исследование выполнено как сравнительный анализ в рамках качественного исследования. Датасет состоит из 2088 слов, определённых как западные заимствования, представленные в качестве заголовочных слов в *Türkçe Lügat* (1912) и *Yeni Türkçe Lügat* (1924). Эти слова были определены на основе этимологической информации, предоставленной в словарях, тогда как слова арабского и персидского происхождения были исключены из сферы исследования.

В процессе анализа орфографические характеристики заимствований в обоих словарях классифицировались по представлению гласных и согласных, использованию отличительных знаков, применению знаков удлинения (кешиде) и огласовок (хараке). Объяснения, приведённые в разделе «Знаки» (*İşaretler*) издания 1924 года, использовались как основной ориентир, а применение этих знаков в заголовочных словах сравнивалось с изданием 1912 года.

Особое внимание уделялось различию между звонкими и глухими согласными (k/g/ğ), а также представлению восьми турецких гласных, особенно различиям между o/u и ö/ü. Кроме того, различные варианты написания одного и того же слова, встречающиеся в словарях, оценивались в рамках особенностей произношения того времени и описательного подхода Товена к лексикографии.

Результаты

Результаты показывают, что *Yeni Türkçe Lügat* (1924) принял более систематический орфографический подход, направленный на повышение фонетической ясности по сравнению с изданием 1912 года. Товен использовал различные фонетические средства в издании 1924 года для преодоления ограничений арабской графики. Например, он применял разные знаки для обозначения /o/ (او), /u/ (اۏ), /ü/ (اۆ) и /ö/ (اۅ), делая различия в произношении более заметными в заголовочных словах.

В издании 1912 года эти различия либо отсутствовали, либо применялись непоследовательно. Так, слово, записанное как *isḳumri* (اسقومرى) в 1912 году, было изменено на *usḳumri* (اُسقوَمرى) в издании 1924 года для более точного отражения его произношения.

В отношении представления согласных использование знаков удлинения на букве кеф имеет особое значение. Товен изменял положение и количество этих знаков для различения звуков k, g и ğ. Применение двойного верхнего удлинения для обозначения звука g в словах, таких как *gidon* (گيدون), показывает, что кешиде функционировал не только как элемент письма, но и как фонетический маркер.

Результаты также указывают на то, что Товен принял ориентированный на произношение подход при записи заимствований. Вместо сохранения их оригинальных иностранных форм многие слова были включены в соответствии с их произношением в турецком языке. Примеры, такие как *ipnotize* (اپينوتيزه) и *kanalizasyon* (قاناليزاسيون), иллюстрируют эту тенденцию.

Кроме того, словари содержат несколько вариантов написания одного и того же слова. Запись *ḳanaviça* в двух различных формах (قَناويچه / قاناويچه) или разные написания слова *pantalon* свидетельствуют о том, что фиксированный орфографический стандарт ещё не был установлен. Эти варианты отражают переходные формы, возникавшие в процессе адаптации западных заимствований в турецком языке (Kartallıoğlu, 2016, c. 53-54).

Заключение

Исследование показывает, что словари Мехмеда Бахаэддина Товена являются важным источником для отслеживания процесса фонетической адаптации западных заимствований в период перехода от османского турецкого к республиканскому турецкому языку. Различия между изданиями 1912 и 1924 годов демонстрируют не только увеличение словарного состава, но и сознательную попытку разработать систему письма, основанную на фонологической структуре турецкого языка.

Анализ показывает, что орфографические предпочтения Товена были скорее описательными и прагматическими, чем строго нормативными. Усиленная система маркировки в издании 1924 года представляет собой попытку приблизить письменные формы к произношению, расширяя возможности арабской графики. Такой подход отражает переход от орфографической традиции, сформированной

элитарным литературным языком, к системе, которая приоритизирует фонетические особенности турецкого языка (Öner, 2007, с. 76-77).

Таким образом, словари Товена следует рассматривать как значимые примеры усилий по фонетическому представлению в позднеосманской лексикографии и как важные источники для исследований истории турецкой орфографии.

Ключевые слова: Мехмед Бахаэддин Товен, заимствования, орфография, фонетическое представление, османский турецкий язык, лексикография

संरचित सारांश:

उद्देश्य

यह विचार कि ओटोमन तुर्की में प्रयुक्त अरबी-आधारित लिपि तुर्की भाषा की ध्वन्यात्मक विशेषताओं, विशेषकर उसके स्वर प्रणाली, को पर्याप्त रूप से व्यक्त नहीं कर सकती थी, उन्नीसवीं शताब्दी के उत्तरार्ध से तुर्की भाषा अध्ययन में प्रमुख चर्चा का विषय बन गया (Berkes, 2003, पृ. 264)। इस अवधि में तंज़ीमत युग के साथ तीव्र हुई आधुनिकीकरण की गतिविधियाँ और प्रेस व प्रकाशन कार्यों का विस्तार, लेखन प्रणाली की कार्यक्षमता पर प्रश्नचिह्न लगाने लगे। तुर्की में पश्चिमी शब्दों की बढ़ती संख्या ने मौजूदा लिपि की ध्वन्यात्मक सीमाओं को और स्पष्ट कर दिया। चूँकि अरबी लिपि छोटे स्वरों को व्यवस्थित रूप से प्रदर्शित नहीं करती थी, पढ़ना अक्सर संदर्भात्मक व्याख्या पर निर्भर करता था, जिससे वैज्ञानिक और तकनीकी शब्दावली के सही उच्चारण में कठिनाइयाँ उत्पन्न होती थीं (Acar, 2014, पृ. 103)।

अक्षर सुधार पर चर्चाएँ, जो 1851 में अहमद जेवदेत पाशा द्वारा व्यक्त संरचनात्मक आलोचनाओं से शुरू हुईं, मुनिफ पाशा और अहुंज़ादे जैसे व्यक्तियों के प्रस्तावों के माध्यम से अधिक तकनीकी और सार्वजनिक आयाम प्राप्त करने लगीं। इन चर्चाओं की मुख्य चिंताएँ थीं: स्वरों का स्पष्ट प्रतिनिधित्व, साक्षरता की सुविधा, और वर्तनी में स्थिरता। ये प्रयास केवल सैद्धांतिक चर्चाओं तक सीमित नहीं रहे, बल्कि उस समय के शब्दकोशों में भी परिलक्षित हुए। मेह्मद बहाउद्दीन टोवेन (1881-1959) उन प्रमुख व्यक्तियों में से एक थे जिन्होंने अक्षर सुधार पर सैद्धांतिक चर्चाओं को व्यावहारिक शब्दकोशीय अनुभव के साथ जोड़ा और अपने शब्दकोश अध्ययनों के माध्यम से सुधार की आवश्यकता को सीधे संबोधित किया।

इस अध्ययन का मुख्य उद्देश्य मेह्मद बहाउद्दीन टोवेन के *Türkçe Lügat* (1912) और *Yeni Türkçe Lügat* (1924) में शामिल पश्चिमी मूल के शब्दों की वर्तनी और ध्वन्यात्मक प्रस्तुति का तुलनात्मक परीक्षण करना है। अध्ययन का लक्ष्य दोनों संस्करणों में पश्चिमी शब्दों की वर्तनी में हुए परिवर्तनों की पहचान करना और इन परिवर्तनों के महत्व का मूल्यांकन करना है। साथ ही, यह अरबी लिपि की ध्वन्यात्मक सीमाओं के विरुद्ध टोवेन द्वारा विकसित व्यावहारिक समाधानों की भूमिका को तुर्की भाषा के सरलीकरण और राष्ट्रीयकरण की प्रक्रिया में जांचता है।

विधि

यह अध्ययन गुणात्मक अनुसंधान ढाँचे के भीतर एक तुलनात्मक विश्लेषण के रूप में डिज़ाइन किया गया है। डेटा सेट में 2,088 शब्द शामिल हैं जिन्हें मेह्मद बहाउद्दीन टोवेन के *Türkçe Lügat* (1912) और *Yeni Türkçe Lügat* (1924) में शीर्ष शब्दों के रूप में दर्ज किया गया है। ये शब्द शब्दकोशों में दी गई व्युत्पत्तिगत जानकारी के आधार पर निर्धारित किए गए, जबकि अरबी और फारसी मूल के शब्दों को अध्ययन के दायरे से बाहर रखा गया।

विश्लेषण प्रक्रिया में दोनों शब्दकोशों में शब्दों की वर्तनी विशेषताओं को स्वर और व्यंजन प्रतिनिधित्व, विशिष्ट चिह्नों के उपयोग, और विस्तार चिह्न (कशिदे) तथा स्वर चिह्न (हरेके) के प्रयोग के अनुसार वर्गीकृत किया गया। 1924 संस्करण के "चिह्न" (*İşaretler*) अनुभाग में दी गई व्याख्याओं को मुख्य संदर्भ बिंदु के रूप में लिया गया और इन चिह्नों के अनुप्रयोग की तुलना 1912 संस्करण से की गई।

विशेष ध्यान स्वर और व्यंजन ध्वनियों के भेद (k/g/ğ) तथा आठ तुर्की स्वरों के प्रतिनिधित्व पर दिया गया, विशेषकर o/u और ö/ü के भेद पर। इसके अतिरिक्त, शब्दकोशों में पाए गए एक ही शब्द के विभिन्न वर्तनी रूपों का मूल्यांकन उस समय की उच्चारण विशेषताओं और टोवेन के वर्णनात्मक शब्दकोशीय दृष्टिकोण के संदर्भ में किया गया।

निष्कर्ष

निष्कर्षों से पता चलता है कि *Yeni Türkçe Lügat* (1924) ने 1912 संस्करण की तुलना में ध्वन्यात्मक स्पष्टता बढ़ाने के उद्देश्य से अधिक व्यवस्थित वर्तनी दृष्टिकोण अपनाया। टोवेन ने 1924 संस्करण में अरबी लिपि की सीमाओं को दूर करने के लिए विभिन्न ध्वन्यात्मक उपकरणों का उपयोग किया। उदाहरण के लिए, उन्होंने /o/ (او), /u/ (اۇ), /ü/ (اۆ), और /ö/ (اۅ) को प्रदर्शित करने के लिए अलग-अलग चिह्नों का प्रयोग किया, जिससे उच्चारण भेद अधिक स्पष्ट हो गए।

1912 संस्करण में ये भेद या तो अनुपस्थित थे या असंगत रूप से लागू किए गए थे। उदाहरणस्वरूप, 1912 में *isḳumri* (اسقومرى) के रूप में दर्ज शब्द को 1924 संस्करण में *usḳumri* (أسقۇمرى) में बदल दिया गया ताकि उसके उच्चारण को अधिक सटीक रूप से प्रतिबिंबित किया जा सके।

व्यंजन प्रतिनिधित्व के संदर्भ में, कफ़ अक्षर पर कशिदे चिह्नों का उपयोग विशेष रूप से महत्वपूर्ण है। टोवेन ने k, g और ğ ध्वनियों को अलग करने के लिए इन चिह्नों की स्थिति और संख्या को बदला। *gidon* (گیدون) जैसे शब्दों में g ध्वनि को प्रदर्शित करने के लिए दोहरे ऊपरी कशिदे का उपयोग यह दर्शाता है कि कशिदे केवल लेखन तत्व ही नहीं, बल्कि ध्वन्यात्मक संकेतक भी था।

निष्कर्ष यह भी इंगित करते हैं कि टोवेन ने शब्दों को दर्ज करते समय उच्चारण-उन्मुख दृष्टिकोण अपनाया। उन्होंने कई शब्दों को उनकी विदेशी मूल रूपों को संरक्षित करने के बजाय तुर्की में उनके उच्चारण के अनुसार शामिल किया। *ipnotize* (ایپنوتیزه) और *kanalizasyon* (قانالیزاسیون) जैसे उदाहरण इस प्रवृत्ति को दर्शाते हैं।

इसके अलावा, शब्दकोशों में एक ही शब्द के कई वर्तनी रूप शामिल हैं। *ḳanaviça* को दो अलग-अलग रूपों में दर्ज करना (قاناویچه / قناویچه) या *pantalon* की विभिन्न वर्तनियाँ यह दर्शाती हैं कि उस समय तक कोई स्थिर वर्तनी मानक स्थापित नहीं हुआ था। ये रूप तुर्की में पश्चिमी शब्दों के अनुकूलन प्रक्रिया के दौरान उभरते संक्रमणकालीन रूपों को प्रतिबिंबित करते हैं (Kartallıoğlu, 2016, पृ. 53-54)।

निष्कर्षण

यह अध्ययन दर्शाता है कि मेह्मद बहाउद्दीन टोवेन के शब्दकोश पश्चिमी शब्दों के ध्वन्यात्मक अनुकूलन प्रक्रिया का पता लगाने के लिए एक महत्वपूर्ण स्रोत हैं, विशेषकर ओटोमन तुर्की से गणराज्य तुर्की में संक्रमण के दौरान। 1912 और 1924 संस्करणों के बीच के अंतर न केवल शब्दावली में वृद्धि को दर्शाते हैं, बल्कि तुर्की की ध्वन्यात्मक संरचना पर आधारित एक लेखन प्रणाली विकसित करने के लिए एक सचेत प्रयास को भी उजागर करते हैं।

विश्लेषण से पता चलता है कि टोवेन की वर्तनी प्राथमिकताएँ शुद्ध रूप से मानकवादी होने के बजाय वर्णनात्मक और व्यावहारिक थीं। 1924 संस्करण में तीव्र हुई चिह्न प्रणाली, अरबी लिपि की संभावनाओं का विस्तार करके लिखित रूपों को उच्चारण के करीब लाने का प्रयास दर्शाती है। यह दृष्टिकोण उस संक्रमण को प्रतिबिंबित करता है जो एक अभिजात्य साहित्यिक भाषा द्वारा आकारित वर्तनी परंपरा से एक ऐसी प्रणाली की ओर था जो तुर्की की ध्वन्यात्मक विशेषताओं को प्राथमिकता देती है (Öner, 2007, पृ. 76-77)।

अतः, टोवेन के शब्दकोशों को देर-ओटोमन शब्दकोशीय परंपरा में ध्वन्यात्मक प्रस्तुति प्रयासों के महत्वपूर्ण उदाहरण और तुर्की वर्तनी इतिहास के अध्ययन के लिए महत्वपूर्ण स्रोत माना जाना चाहिए।

कीवर्ड: मेह्मद बहाउद्दीन टोवेन, उधार शब्द, वर्तनी, ध्वन्यात्मक प्रस्तुति, ओटोमन तुर्की, शब्दकोशीय अध्ययन

Yapılandırılmış Özet:

Amaç

Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arap harfli yazı sisteminin Türkçenin ses özelliklerini, özellikle de ünlü sistemini yeterince karşılayamadığı düşüncesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk dili çalışmalarının temel tartışma konularından biri hâline gelmiştir (Berkes, 2003, s. 264). Bu dönemde Tanzimat'la birlikte hız kazanan modernleşme hareketleri ve basın-yayın faaliyetlerinin gelişmesi, mevcut yazı sisteminin işlevselliğinin yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Özellikle Batı dillerinden Türkçeye giren kelimelerin sayısındaki artış, Arap harfli sistemin fonetik sınırlılıklarını daha belirgin hâle getirmiştir. Arap yazısının kısa ünlüleri düzenli biçimde göstermemesi, okuma sürecini büyük ölçüde bağlama dayalı bir hâle

getirmiş, bu durum özellikle teknik ve bilimsel terimlerin doğru seslendirilmesinde çeşitli güçlükler ortaya çıkarmıştır (Acar, 2014, s. 103).

Alfabe meselesi, Ahmed Cevdet Paşa'nın 1851 yılında ortaya koyduğu yapısal eleştirilerle başlamış, Münif Paşa ve Ahundzâde gibi isimlerin önerileriyle daha teknik ve kamusal bir tartışma alanına dönüşmüştür. Bu tartışmaların temelinde, ünlülerin açık biçimde gösterilmesi, okuma yazmanın kolaylaştırılması ve yazımda birliğin sağlanması gibi konular yer almıştır. Söz konusu arayışlar yalnızca teorik düzeyde kalmamış, dönemin sözlük çalışmalarında da uygulama alanı bulmuştur. Mehmed Bahaeddin Toven (1881-1959), alfabe ıslahı tartışmalarını sözlükçülük pratiğiyle birleştiren ve Arap harfli yazı sisteminin sorunlarına doğrudan çözüm arayan önemli sözlükçülerden biridir.

Bu çalışmanın temel amacı, Mehmed Bahaeddin Toven'in Türkçe Lügat (1912) ve Yeni Türkçe Lügat (1924) adlı eserlerinde yer alan Batı kökenli alıntı kelimelerin imlâ ve fonetik temsil özelliklerini karşılaştırmalı olarak incelemektir. Çalışmada, iki sözlük arasındaki yazım farklılıkları belirlenerek bu değişikliklerin dönemin imlâ anlayışı ve telaffuz özellikleri açısından taşıdığı anlam değerlendirilmektedir. Ayrıca Toven'in, Arap harfli sistemin fonetik yetersizliklerine karşı geliştirdiği çözüm yollarının Türkçenin sadeleşme ve millîleşme sürecindeki yeri ele alınmaktadır.

Yöntem

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı içerisinde karşılaştırmalı inceleme yöntemiyle hazırlanmıştır. Çalışmanın veri grubunu, Mehmed Bahaeddin Toven'in Türkçe Lügat (1912) ve Yeni Türkçe Lügat (1924) adlı eserlerinde madde başı olarak yer alan ve etimolojik bilgiler aracılığıyla Batı dillerinden (Fransızca, İtalyanca, İngilizce vb.) alındığı belirlenen toplam 2.088 kelime oluşturmaktadır. İncelemenin kapsamını belirlemek amacıyla Arapça ve Farsça kökenli kelimeler değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Çalışmada, söz konusu alıntı kelimelerin her iki sözlükteki imlâ özellikleri, ünlü ve ünsüzlerin gösterimi, ayırt edici işaretlerin kullanımı, keşide ve hareke uygulamaları bakımından sınıflandırılmıştır. Özellikle Yeni Türkçe Lügat'in "İşaretler" bölümünde yer alan açıklamalar temel alınarak bu işaretlerin madde başlarında nasıl uygulandığı 1912 baskısıyla karşılaştırılmıştır.

İncelemede özellikle Türkçedeki sekiz ünlünün yazıya aktarılması (özellikle o/u ve ö/ü ayrımları) ile ötümlü-ötümsüz ünsüz karşıtlıklarının (k/g/ğ) gösterilme biçimleri üzerinde durulmuştur. Bunun yanında, aynı kelime için sözlüklerde görülen farklı imlâ biçimleri, dönemin telaffuz özellikleri ve Toven'in sözlük hazırlamadaki betimleyici yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bulgular

Elde edilen bulgular, Yeni Türkçe Lügat'in (1924), Türkçe Lügat'e (1912) kıyasla fonetik belirginliği artırmaya yönelik daha sistemli bir imlâ anlayışı benimsediğini göstermektedir. Toven, 1924 baskısında Arap harfli yazı sisteminin sesleri karşılamadaki eksikliklerini gidermek amacıyla çeşitli fonetik işaretlerden yararlanmıştır. Örneğin /o/, /u/, /ü/ ve /ö/ seslerini birbirinden ayırmak amacıyla farklı işaretlendirme yöntemleri kullanmış ve bu sayede telaffuz farklılıklarını madde başlarında görünür hâle getirmiştir.

1912 baskısında bu ayrımların çoğu zaman bulunmadığı veya düzenli biçimde uygulanmadığı görülmektedir. Örneğin 1912'de *isḳumri* (**اسقومرى**) biçiminde kaydedilen kelime, 1924 baskısında telaffuzu daha doğru yansıtmak amacıyla *usḳumri* (**أسقوَمرى**) biçiminde verilmiştir.

Ünsüzlerin gösteriminde ise özellikle kef harfi üzerindeki keşide kullanımı dikkat çekmektedir. Toven, k, g ve ğ seslerini birbirinden ayırabilmek amacıyla keşidelerin yerini ve sayısını değiştirmiştir. *Gidon* (**گيدون**) örneğinde olduğu gibi kullanılan işaretler, keşidenin yalnızca yazı biçimiyle ilgili bir unsur olmadığını, aynı zamanda fonetik bir gösterge olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Bulgular, Toven'in Batı kökenli kelimeleri aktarırken telaffuz merkezli bir yaklaşım benimsediğini de göstermektedir. Kelimeler çoğu zaman kaynak dildeki biçimleriyle değil Türkçedeki söylenişlerine uygun olarak madde başı yapılmıştır. *İpnotize* (**ايپنوتيزه**) ve *kanalizasyon* (**قانالیزاسیون**) gibi örnekler bu yaklaşımı göstermektedir.

Ayrıca sözlüklerde aynı kelimeye ait birden fazla imlâ biçiminin bulunduğu belirlenmiştir; *ḳanaviça* kelimesinin farklı yazım biçimleriyle verilmesi veya pantalon kelimesinin çeşitli varyantlarla kaydedilmesi, dönemin yazı dilinde henüz kesinleşmiş bir imlâ standardının bulunmadığını göstermektedir. Bu farklılıklar,

Batı kökenli kelimelerin Türkçenin ses ve yapı özelliklerine uyarlanma sürecindeki geçiş biçimlerini yansıtmaktadır (Kartallıoğlu, 2016, s. 53-54).

Sonuç

Bu çalışma, Mehmed Bahaeddin Toven'in sözlüklerinin Osmanlı Türkçesinden Cumhuriyet dönemi Türkçesine geçiş sürecinde Batı kökenli alıntı kelimelerin fonetik uyarlanma sürecini incelemek açısından önemli bir kaynak niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. 1912 ve 1924 baskıları arasındaki farklılıklar, yalnızca kelime sayısındaki artışı değil Türkçenin ses yapısını esas alan daha bilinçli bir yazım arayışını da göstermektedir.

İnceleme sonucunda Toven'in imlâ tercihlerinin kural koyucu bir yaklaşımdan ziyade betimleyici ve pratik bir nitelik taşıdığı görülmüştür. 1924 baskısında yoğunlaştırılan işaretlendirme sistemi, Arap harfli yazı sisteminin sınırlarını genişleterek yazılı biçimi telaffuza yaklaştırma çabasının bir sonucudur. Bu yaklaşım, geleneksel yazı anlayışından Türkçenin ses özelliklerini daha fazla dikkate alan bir sisteme geçiş sürecinin önemli göstergelerinden biridir (Öner, 2007, s. 76-77).

Sonuç olarak Toven'in sözlükleri, geç Osmanlı dönemi sözlükçülüğünde fonetik temsil arayışlarının önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilmeli ve Türk imlâ tarihi araştırmaları açısından temel kaynaklardan biri olarak ele alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Bahaeddin Toven, alıntı kelimeler, imlâ, fonetik temsil, Osmanlı Türkçesi, sözlük bilimi.

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

ANKARA SCIENCE UNIVERSITY

The Problem of Phonetic Representation in Ottoman Turkish: Orthographic Strategies for Western-Origin Loanwords in Mehmed Bahaeddin Toven's Dictionaries (1912-1924)

Introduction

Debates on Alphabet Reform in Ottoman Turkish

The notion that the Arabic-based writing system used in Ottoman Turkish was inadequate to fully represent the phonological features of the language -particularly its vowel system- began to be debated with increasing prominence from the second half of the nineteenth century onward (Berkes, 2003, p. 264). Following the Tanzimat era, the spread of educational institutions, the development of press and publishing activities, and expanding cultural contacts with the West brought the functionality of the writing system to the fore. In particular, the Arabic script's lack of a systematic mechanism for rendering short vowels, as well as its inability to represent certain Turkish consonantal sounds, were identified as fundamental obstacles to literacy and written communication (Berkes, 2003, p. 264).

During this era, the alphabet question acquired vital importance not merely as a means to boost literacy rates, but also as a necessity for establishing orthographic uniformity. The surge in Western loanwords entering Turkish rendered the phonetic limitations of the existing script even more visible, while allowing the same word to be spelled in multiple ways made it difficult to establish a common orthographic standard across dictionaries and published works. Consequently, early alphabet debates revolved around pragmatic solutions aimed at adapting the existing script to better accommodate Turkish phonology prior to any radical attempt to replace the alphabet entirely.

The discussions conducted throughout the nineteenth century paved the way for a fundamental reassessment of how the Arabic script was applied to Turkish. Key priorities included representing vowels more clearly in writing, facilitating literacy instruction, and achieving orthographic consistency. These endeavors were not confined to theoretical discourse; they found immediate practical application in the lexicographical works of the period. Dictionaries thus serve as crucial primary sources reflecting contemporary orthographic perspectives and the ongoing search for alignment between speech and script.

Early Systematic Critiques:

Ahmed Cevdet Pasha, Münif Pasha, and Ahundzade

The origins of systematic debates on alphabet reform in Ottoman intellectual history trace back to the views articulated by Ahmed Cevdet Pasha in his 1851 work Kavâid-i Osmâniye. Cevdet Pasha emphasized that Arabic letters failed to adequately represent Turkish vowels and advocated for explicit phonetic representation in writing (Ahmet Cevdet Paşa, 1851, pp. 4-6). This perspective resonated widely within linguistic circles in subsequent years, framing the alphabet question as a

technical problem demanding structural analysis (Korkmaz, 2009, pp. 1469-1480; Güldöşüren, 2022; Önder, 2024, pp. 71-72).

While alphabet reform discussions initiated with Cevdet Pasha's structural critiques, they gained a broader public and technical character through the proposals of Münif Pasha in 1862 (Önder, 2024, pp. 71-72). In a lecture delivered at the Ottoman Scientific Society (Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye) on May 12, 1862, Münif Pasha noted that the Arabic script could not adequately render proper nouns, new lexical categories, or specific sounds in writing. He argued that vowels must be represented explicitly and asserted that the current script impeded the advancement of public literacy (Berkes, 2003, p. 264). This lecture demonstrated that the alphabet issue was not merely a linguistic debate, but a structural hurdle affecting education and printing.

Around the same time, Mirza Feth Ali Ahundzade formulated noteworthy proposals for reforming the Arabic script. In a script reform project he presented to Ottoman intellectuals, Ahundzade directly linked social illiteracy to the writing system, declaring that 'the cause of ignorance is the Arabic script' (Berkes, 2003, pp. 264-265). In a proposal submitted to Grand Vizier Keçecizade Fuad Pasha in 1863, rather than advocating an immediate transition to an entirely new alphabet, he proposed orthographic adjustments to overcome the phonetic shortcomings of the Arabic script. However, his proposal was deemed impractical and ultimately rejected by official circles (Levend, 1960, pp. 153-156; Kılıç, 2019, p. 481; Önder, 2024, pp. 71-72).

During the Tanzimat era, script reform was debated with particular vigor within the Ottoman Scientific Society. One of the key documents of these debates is an article titled 'Islâh-ı Resm-i Hatta Dair Bazı Tasavvurat' (Some Thoughts on the Reform of Writing), published in the 14th issue of Mecmua-i Fünun in Safer 1280 (1863). Authored by the society's editorial board, this text evaluated Ahundzade's proposal. The article stressed that the current script was difficult to learn, that orthographic ambiguity allowed the same spelling to be read in multiple ways, and that this ambiguity hindered the spread of literacy. While recognizing that Ahundzade's proposed modifications aimed to increase phonetic clarity -particularly regarding vowel representation- the board concluded that implementing such changes would create printing difficulties and risk severing cultural ties, leading to the proposal's rejection. Nonetheless, the article remains a key early example of institutional engagement with script reform among Ottoman intellectuals (Münif Efendi, 1863, p. 3; Kılıç, 2019, p. 481; Büyükboyacı, 2024, pp. 101-102; Önder, 2024, pp. 71-72).

Taken together, these three figures demonstrate that debates over script reform in the Ottoman Empire were not isolated personal ventures, but represented a continuous, systematic discourse elevated to an academic platform (Kılıç, 2019, p. 481; Önder, 2024, pp. 71-72).

Efforts to simplify the writing system during the Tanzimat were not restricted to theoretical debates; technical experiments were also undertaken in typography. İbrahim Şinasi conducted studies aimed at consolidating various Arabic script styles to reduce the number of font types required in printing houses, even having custom type forged for this purpose (Berkes, 2003, p. 265). Furthermore, in 1869, an anonymous publisher in Istanbul printed Sheikh Saadi's Gulistan using a system based on detached letters (hurûf-ı mukattaa) (Levend, 1960, p. 156). These initiatives reveal that the alphabet question actively sought practical avenues within publishing and typographic practice.

Orthographic and Educational Dimensions of the Alphabet Issue

The impact of the Arabic-based writing system on education was openly criticized by intellectuals of the era. Assessments highlighting the difficulty of teaching literacy noted that despite administrative and institutional efforts, literacy rates remained extraordinarily low, estimated at only two to three percent of the population (Kılıç, 2019, p. 490). This underscored that script reform was not merely a technical matter, but a issue directly impacting social development.

Because Arabic is an inflected (Semitic) language while Turkish is agglutinative (Ural-Altaic), fundamental morphological differences made applying the Arabic alphabet to Turkish inherently challenging (Acar, 2014, p. 104). The absence of systematic short vowel markers in Arabic writing weakened the correlation between spelling and pronunciation. For instance, a written sequence such as 'klm' (قلم) could only be interpreted as kalem or another word through context and linguistic familiarity. Similarly, 'mlk' (ملك) could be read as melek (angel), melik (king), or mülk (property), while 'kl' (كل) could represent gül (rose), kül (ash), gel (come), or kel (bald) (Acar, 2014, p. 104).

Additionally, the presence of multiple Arabic letters representing a single Turkish sound complicated orthographic standardization. For instance, because the /s/ and /z/ sounds in Turkish had multiple Arabic graphemic counterparts, a word like deniz (sea) could be spelled as 'dkz' (دكز) or 'dkyz' (دكيز) (Acar, 2014, pp. 106, 108). This was not merely a matter of individual spelling preference, but reflected widespread orthographic instability across the entire writing system (Acar, 2014, p. 106; Önder, 2024, pp. 70-71).

The inability of the Arabic script to explicitly represent the eight vowels of Turkish and key consonantal distinctions formed the core of criticisms aimed at script reform. This mismatch was an obstacle in literacy education, textbook production, and publishing. The expansion of state schools and printing presses after the Tanzimat made these script limitations visible on a societal scale (Önder, 2024, pp. 70-71).

From a technical standpoint, the Arabic alphabet presented challenges in printing. While the Latin alphabet required fewer than 90 font sorts, the contextual letter forms of the Arabic script required printing houses to maintain over 500 distinct type sorts (Acar, 2014, p. 106). This rendered printing both technically cumbersome and economically costly. Nevertheless, reform discussions were not framed exclusively around complete replacement; many intellectuals favored refining the existing system. İsmail Gaspıralı, for example, argued that the Arabic script served as a shared cultural bond across the Turkic world, but proposed explicitly marking vowels to facilitate reading and writing (Kılıç, 2019, p. 482). This approach highlights that the alphabet question was evaluated through the lens of functionality and learnability.

Although views suggesting that the Latin alphabet might better suit Turkish phonology were voiced in certain intellectual circles throughout the nineteenth century, this stance did not gain broad acceptance at the time. Debates remained anchored within the framework of modifying the Arabic script, and until the Second Constitutional Era, the issue was addressed primarily as a matter of adjusting and refining the existing writing system (Acar, 2014, pp. 104, 112; Güldöşüren, 2022; Önder, 2024, pp. 70-71).

Script Debates during the Transition to the Republic

The alphabet and writing debates that began in the nineteenth century intensified among Ottoman intellectuals following the Tanzimat, establishing a persistent intellectual discourse. While these debates were initiated around 1839 and pursued mainly as script modification proposals until the Second Constitutional Era in 1908 (Acar, 2014, pp. 104, 112), the dominant trend remained focused on improving the Arabic-based system rather than adopting Latin letters (Acar, 2014, pp. 104, 112; Güldöşüren, 2022; Önder, 2024, pp. 70-71).

These discussions were far from purely theoretical, as the phonetic deficiencies of the writing system and associated educational problems became increasingly acute. The script's omission of short vowels and its inability to capture the eight Turkish vowels made reading a process heavily dependent on contextual guesswork, directly impeding education by making new and foreign words difficult to decipher (Acar, 2014, pp. 103, 109). As a result of these structural limitations, literacy rates during the Ottoman period are estimated to have remained below 10%, whereas following the

Alphabet Reform and the establishment of National Schools (Millet Mektepleri), the literacy rate reached 25% by 1935 (Acar, 2014, p. 111). These figures demonstrate that the alphabet question was recognized as a social and educational challenge.

The debates continued into the early twentieth century and gained fresh momentum during the 1920s. Azerbaijan's decision to adopt the Latin alphabet in 1922 reignited script discussions in Turkey, adding an international and pan-Turkic dimension to the issue (Kılıç, 2019, pp. 488-489; Büyükboyacı, 2024, p. 106). Nevertheless, Latinization was not universally endorsed and faced opposition.

Kâzım Karabekir characterized proposals for adopting Latin letters as an attempt at 'Christianization' and a 'severance from the Islamic world,' arguing that the Latin system could not adequately capture Turkish speech sounds, labeling the initiative a 'disaster' that would sever cultural ties with the broader Muslim world (Levend, 1960, pp. 391-393; Ökçün, 1971, pp. 290-292; Kılıç, 2019, p. 489). Conversely, figures such as Kılıçzâde Hakkı argued that Arabic letters were not sacred and contended that reading the Quran in Arabic characters did not ensure phonetic precision for Turkish speakers, stressing the necessity of reform (Levend, 1960, pp. 391-393).

Meanwhile, the decision taken at the 1926 Baku Turkology Congress to adopt the Latin alphabet for Turkic communities across the Soviet Union led to a shift among many Turkist intellectuals in Turkey. Whereas abandoning the Arabic script had previously been viewed as a risk to cultural unity, this regional development strengthened the argument that the Latin alphabet could serve as a unified script across the Turkic world (Kılıç, 2019, pp. 493-494). Public opinion surveys from the period also reflect this ongoing debate; for example, a 1926 poll conducted by the newspaper Akşam revealed limited public endorsement for Latinization, with many intellectuals expressing reservations regarding cultural disruption despite acknowledging the limitations of the Arabic script (Kılıç, 2019, p. 495).

With the proclamation of the Republic, script reform was integrated into state policies. The social, educational, and phonological issues highlighted during decades of debate formed the backdrop for the language and script reforms of the early Republican era. The 1928 Alphabet Reform was not merely a graphic change, but a pivotal moment in liberating Turkish from the formal constraints of Arabic and Persian and establishing a national written language. This reform sought to unleash the intrinsic vitality of Turkish, which had long been constrained by an elite literary language distant from everyday speech (Öner, 2007, pp. 76-77). This transformation was a historical outcome rooted in debates extending back to the mid-nineteenth century (Önder, 2024, p. 77). As Acar emphasizes, the Republican government systematically transformed this process into state policy to elevate literacy and accelerate public education (Acar, 2014, p. 109).

Western Loanwords and the Orthographic Problem

The spelling of Western loanwords in Ottoman Turkish emerged as an increasingly pressing issue from the late nineteenth century onward, driven by expanding cultural and political contacts with Europe. The consonant-centric structure of the Arabic script made it difficult to represent Western vowel distinctions and consonantal contrasts, giving rise to diverse spelling practices for borrowed vocabulary. Once introduced into Turkish, Western loanwords underwent a process of 'Turkification,' adapting to the phonological rules of the recipient language and creating 'intermediate forms' between their original European pronunciation and their eventual Turkish forms (Kartallıoğlu, 2016, pp. 53-54). Because short vowels were not systematically marked in Arabic script, deciphering an unfamiliar Western loanword relied on guesswork. This issue was acute in scientific and technical terminology: whereas a word written in Latin characters could be sounded out even if its meaning was unknown, the same word in Arabic script could often only be decoded through prior linguistic familiarity (Acar, 2014, pp. 103, 109).

At the root of this problem lay the Arabic script's inability to represent the eight vowels of Turkish, offering only three long vowel indicators. This limitation produced orthographic variation when transferring the rich vocalic systems of European languages into Ottoman script, allowing a single loanword to be written in several distinct forms and consequently read in multiple ways. Furthermore, the absence of certain European sounds in Arabic prompted creative adaptation strategies. Turkish phonemes such as /p/, /ç/, /j/, /g/, and /ğ/ were rendered by adding dots or strokes to existing characters; for example, the sound /j/ (common in French loanwords) was represented by adding three dots to the letter ze (Acar, 2014, p. 108). However, such ad-hoc solutions increased orthographic diversity rather than establishing a standardized norm.

These technical and structural issues were debated among contemporary intellectuals not merely as linguistic problems, but as cultural and literary challenges. Hüseyin Cahit, an advocate of Latinization, declared that under the current writing system 'newspapers could not be read and books could not be printed,' emphasizing that orthographic instability directly impaired cultural production and dissemination (Yalçın, 1923; Kılıç, 2019, pp. 490-491). Conversely, figures like Ali Seydi argued that the Latin alphabet was unsuitable for Turkish and cautioned that such a radical shift would harm national identity and linguistic continuity (Kılıç, 2019, p. 492). These opposing perspectives demonstrate that orthography served as a battleground for competing ideological and cultural visions.

Consequently, the acceptability of multiple spellings for a single loanword led to persistent orthographic instability in Ottoman Turkish (Acar, 2014, pp. 106, 108). In this context, dictionaries must be evaluated not merely as reference works recording definitions, but as primary texts documenting contemporary linguistic attitudes, speech-script dynamics, and the search for orthographic norms. A lexicographer's spelling choices were not isolated personal preferences; they reflected the tension between spoken Turkish and the traditional writing system.

Mehmed Bahaeddin Toven[1] and His Dictionaries

Mehmed Bahaeddin Toven (1881-1959) was a versatile Ottoman intellectual whose career spanned military service, journalism, teaching, and lexicography across the late Ottoman and early Republican eras. Born in Larissa (Mora Yenişehiri) on March 28, 1881, Toven graduated from the Pangaltı Military Academy and served in Beirut and Yemen before retiring as a major in 1914. In journalism, he served as editorial manager for Vakit and later for Tanin, published by his friend Hüseyin Cahit Yalçın. Following the closure of Tanin in 1925, Toven was tried before the Independence Tribunal (İstiklâl Mahkemesi) and acquitted. A passionate admirer of Ludwig van Beethoven -from whom he adopted his surname 'Toven'- he returned after his acquittal to teaching, serving as a Turkish language instructor at Robert College and Arnavutköy American College for Girls for many years. Upon his death in Ankara on January 6, 1959, he was buried at Cebeci Asrî Cemetery under a headstone inscribed 'Journalist, Lexicographer, Grammarian,' accompanied by Beethoven's 7th Symphony in accordance with his final wish (Birinci, 2001, pp. 306-322; Kılıç, 2023, pp. 15-16).

Toven's 1912 dictionary Türkçe Lügat and its revised 1924 edition Yeni Türkçe Lügat occupy a unique position for tracing the orthographic treatment of Western loanwords in Ottoman Turkish. Produced by the same lexicographer across two distinct decades, these works offer a comparative lens through which to evaluate lexical expansion and evolving orthographic principles. Toven's lexicographical work continues the tradition established by Şemseddin Sami in his Kâmûs-i Türkî, which integrated Western borrowings into written Turkish while documenting their origins (Koca, 2021, p. 8). Toven's detailed explanations in the 'Signs' (İşaretler) section of his 1924 edition represent a conscious effort to address the Arabic script's phonetic limitations. While vowel and

[1] The only comprehensive publication on Mehmed Bahaeddin Toven's life is Ali Birinci's *Tarihin Gölgesinde*.

consonant distinctions were often unmarked or inconsistent in the 1912 edition, the 1924 edition deployed a more systematic diacritic marking system.

Toven adopted diacritic modifications similar to those introduced by earlier lexicographers such as Ahmet Vefik Pasha, Ebuzziyâ Tevfik, and Şemseddin Sami, who added strokes and dots to the letters vav and kef to represent Turkish sounds (Yavuzarslan, 2009, p. 264). Just as Ahmet Vefik Pasha and Şemseddin Sami promoted nativization by prioritizing Turkish headwords, and Agah Sırrı Levend proposed reviving vernacular words (e.g., çağ for vakit, gök for âsmân/felek) (Levend, 1960, pp. 133, 224), Toven's efforts to discard the linguistic 'capitulations' of Arabic and Persian and center Turkish phonology represent a lexicographical manifestation of this nationalizing trend.

This methodology is exemplified by Toven's use of specialized diacritics for the Turkish vowels /ö/ and /ü/, which lacked direct single-letter equivalents in Arabic script. Toven introduced distinct graphemic forms to render vowel qualities visibly at the headword level: (او) for /o/, (اوَ) for /u/, (اۏ) for /ü/, and (اۆ) for /ö/. Similarly, he altered the placement and number of keşide (elongation) marks on the letter kef to differentiate between /k/, /g/, and /ğ/. In doing so, Toven transformed the keşide from a decorative stroke into a functional phonetic marker.

A comparison between the 1912 and 1924 editions reveals that these phonetic markers were either absent or used sporadically in the first edition, but were systematically presented and explained in the second (Yavuzarslan, 2009, pp. 258, 264; Kılıç, 2023, p. 20). This progression indicates that Toven developed a deliberate orthographic methodology over time. However, his work should be understood not as a proposal for alphabet replacement, but as a pragmatic effort to resolve phonetic ambiguities within the existing script.

Toven stands as a key practitioner who bridged theoretical debates on script reform with lexicographical practice. The diacritic conventions employed in his dictionaries represent targeted, deliberate interventions designed to harmonize script and speech in late Ottoman Turkish.

Research and Findings

Scope and Method of the Study

The dataset for this study comprises 2,088 headwords identified as Western loanwords in Mehmed Bahaeddin Toven's Türkçe Lügat (1912) and Yeni Türkçe Lügat (1924). Loanwords were identified based on etymological notations in the dictionaries and verified against contemporary linguistic sources; Arabic and Persian borrowings were excluded from the scope of analysis.

The analytical method involved a comparative examination of loanwords across both editions, classifying vowel and consonant representations according to orthographic features. The study focused on solutions devised to overcome the phonetic constraints of the Arabic script, specifically diacritic usage, keşide placement, and vowel marking. Additionally, the representation of voiced/voiceless consonantal contrasts was evaluated at the headword level and correlated with contemporary pronunciation variants.

Rather than offering isolated word-by-word descriptions, this approach aims to reveal broader orthographic trends and highlight Toven's lexicographical methodology.

The 1924 edition achieved substantially greater phonetic clarity than the 1912 edition. Toven outlined his diacritic conventions in the preface to the 1924 Yeni Türkçe Lügat as follows:

Vowel /o/ as in orada = (او)

Vowel /u/ as in uzun = (اوَ)

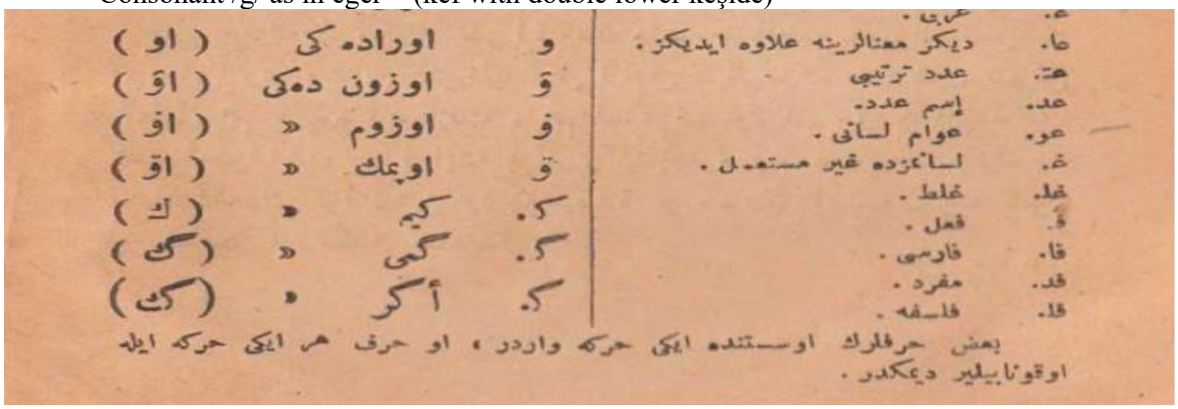
Vowel /ü/ as in üzüm = (اۏ)

Vowel /ö/ as in öpmek = (اۆ)

Consonant /k/ as in kim = (ك)

Consonant /g/ as in gemi = (گ) (kef with double upper keşide)

Consonant /ğ/ as in eğer = (kef with double lower keşide)

Toven's lexicographical philosophy -particularly in the 1924 edition- was guided by a descriptive desire to record circulating vocabulary rather than a prescriptive attempt to impose a rigid standard. In his preface, Toven remarked: 'Expanding this book, published twelve years ago, almost as if rewriting it from scratch with many new words, examples, and metaphorical expressions...' This indicates that his objective was not merely revision, but the creation of an expanded lexical inventory. His dictionary functions as a systematic record of contemporary usage -frequently capturing spoken pronunciation variants- rather than a normative orthographic manual.

"Our objective in reissuing this book -published twelve years ago- by expanding its volume considerably with new words, illustrative examples, and metaphorical expressions as if rewriting it anew, is naturally not to produce that monumental work we all await. Rather, it is simply to record these new words circulating in our speech, to create a useful little volume encompassing all native and foreign vocabulary in our language, and thereby to render a modest service to our Turkish tongue as it grows progressively simpler and more refined." (Toven, 1924, Preface)

Further evidence of Toven's pronunciation-oriented approach is that loanwords were frequently entered phonetically, as pronounced in spoken Turkish. Linguistically, Toven's systematic diacritic conventions correspond to the stage of 'phonological and orthographic integration' in loanword adaptation, wherein borrowed lexical items are modified to fit the phonetic structure of the recipient language (Koca, 2021, p. 5).

Loanwords enter recipient languages as monomorphemic units that cannot be explained solely by native grammatical rules. As borrowings transition from a donor language, they undergo phonological, morphological, orthographic, and syntactic shifts; expressions that function as high-frequency multi-word idioms in the donor language often lose their internal structure and condense into single words in the recipient language (Haspelmath, 2009, pp. 37, 42). Similar adaptations are observed in Turkish: e.g., Eng. free on board > Turk. fob (Toven, 1924, p. 514); Ital. chiama arriva > Turk. çamariva (Toven, 1912, p. 422; 1924, p. 269); Fr. en conscience > Turk. enḳonsiyan (Toven, 1924, p. 93) (Kılıç, 2023, p. 5). In losing their original internal structure, loanwords substitute donor-language phonetic traits with recipient-language equivalents (Bloomfield, 1933, p. 446).

Six headwords from the 1924 edition illustrate Toven's focus on spoken pronunciation:

1912-Türkçe Lügat	1924-Yeni Türkçe Lügat
-	ipnotize (ایپنوتیزه) (Toven, 1924: 123)
-	ipnotizme (ایپنوتیزمه) (Toven, 1924: 123)
-	ipnoz (ایپنوز) (Toven, 1924: 123)
-	ipodrom (ایپودروم) (Toven, 1924: 123)
-	ipoḳondiri (ایپوقوندِری) (Toven, 1924: 123)
-	ḳanalizasyon (قانالیزاسیون) (Toven, 1924: 534)

Examples of Vowel Representation
/a/ sesi
Use of a diacritic stroke (çentik) for the vowel /a/

1912-Türkçe Lügat	1924-Yeni Türkçe Lügat
heyamola (هَیامولَه) (Toven, 1912: 1161)	*heyamola* (هَیامولهٰ) (Toven, 1924: 787)
ḳanata (قَناته) (Toven, 1912: 846)	*ḳanata* (قَناتهٰ)(Toven, 1924: 553)
ḳanaviça (قَناویچه) (Toven, 1912: 846)	*ḳanaviça* (قَناویچه) - (قاناویچهٰ) (Toven, 1924:534, 553)
ḳanca (قانجه) (Toven, 1912: 816)	*ḳanca* (قانجهٰ) (Toven, 1924: 535)
ḳarantina (قَرانتینه) (Toven, 1912: 830)	*ḳarantina* (قَرانتینهٰ) (Toven, 1924: 543)
ḳaravana (قَراوانه) (Toven, 1912: 830)	*ḳaravana* (قَراوانهٰ) (Toven, 1924: 543)

Use of alif for the vowel /a/

1912-Türkçe Lügat	1924-Yeni Türkçe Lügat
ıstampa (اِستامپه) (Toven, 1912: 53)	ıstampa (اِستامپا) (Toven, 1924: 33)
ḳarina (قارینه) (Toven, 1912: 807)	ḳarina (قارینا) (Toven, 1924: 527)
-	ġoddam (غوددام) (Toven, 1924: 496)
ḳanarya (قاناریه) - (قَناریه) (Toven, 1912: 846, 816)	ḳanarya (قاناریا) (Toven, 1924:534)

Marking /e/ using vowel marks (hareke)

1912-Türkçe Lügat	1924-Yeni Türkçe Lügat
-	ḳaraḳter (قاراقتَر) (Toven, 1924: 525)
keremit (کَرَمیت) (Toven, 1912: 897)	keremit (کَرَمیت) (Toven, 1924: 588)

Use of diacritics (hareke) for correct pronunciation

1912-Türkçe Lügat	1924-Yeni Türkçe Lügat
-	ġırafik (غِرافیك) (Toven, 1924: 492)
-	hektar (هَکتار) (Toven, 1924: 783)
isḳumri (اِسقومری) (Toven, 1912: 67)	usḳumri (اُسقوَمری) (Toven, 1924: 42)
ḳalsyom (قالسیوم) (Toven, 1912: 813)	ḳalsiyom (قالسِیوم) (Toven, 1924: 532)
ġırafit (غِرافیت) (Toven, 1912: 762)	ġırafit (غِرافیت) (Toven, 1924: 492)
-	ipoḳondiri (ایپوقوندِری) (Toven, 1924: 123)
ġıram (غِرام) (Toven, 1912: 762)	ġıram (غِرام) (Toven, 1924: 492)

Use of sukun (cezm) to ensure correct reading

1912-Türkçe Lügat	1924-Yeni Türkçe Lügat
-	ġırev (غِرەو) (Toven, 1924: 493)
-	ġıroġrel (غِروغْرەل) (Toven, 1924: 493)

-	helyom (هَلْيوم) (Toven, 1924: 783)
-	hordövr (هورْدوْر) (Toven, 1924: 786)
-	kestel (كَسْتَل) (Toven, 1924: 591)
ḳomedya (قومَديه) (Toven, 1912: 868)	ḳomedya (قومَدْيا) (Toven, 1924: 567)
ḳompas (قومپاس) (Toven, 1912: 867)	ḳompas (قومْپاس) (Toven, 1924: 567)

Distinction between /o/ and /ö/

1912-Türkçe Lügat	**1924-Yeni Türkçe Lügat**
ġoril (غوريل) (Toven, 1912: 768)	ġoril (غورِيل) (Toven, 1924: 497)
gönder (گوندَر) (Toven, 1912: 929)	gönder (گَوْندَر) (Toven, 1924: 614)
-	jeneratör (ژەنەراتور) (Toven, 1924: 372)
-	ḳılasör (قِلاسوْر) (Toven, 1924: 550)

The vowel /u/

1912-Türkçe Lügat	**1924-Yeni Türkçe Lügat**
ḳuḳa (قوقا) (Toven, 1912: 860)	ḳuḳa (قوَقا) (Toven, 1924: 563)
ḳuḳulya (قوقوليه) (Toven, 1912: 861)	ḳuḳulya (قُوقوَلِيه) (Toven, 1924: 563)
ḳuḳumav (قوقوماو) (Toven, 1912: 861)	ḳuḳumav (قُوقوَماو) (Toven, 1924: 563)
-	ḳulis (قوَلِيس) (Toven, 1924: 566)
marul (مارول) (Toven, 1912: 955)	marul (مارُوَل) (Toven, 1924: 635)
paçuz (پاچوز) (Toven, 1912: 291)	paçuz (پاچوَز) (Toven, 1924: 179)

The vowel /ü/

1912-Türkçe Lügat	**1924-Yeni Türkçe Lügat**
güğerte (گوگُرته) (Toven, 1912: 924)	güğerte (گَوْگَرته) (Toven, 1924: 610)
güğüm (گوگوم) (Toven, 1912: 926)	güğüm (گَوْگَوْم) (Toven, 1924: 611)
jurnal (ژورنال) (Toven, 1912: 576)	jurnal (ژوَرنال) (Toven, 1924: 372)
gümrük (گُمرُك) - (گومروك) (Toven, 1912: 928, 911)	gümrük (گَوْمرُوك) (Toven, 1924: 613)
jüjḳomiser (ژوژقوميسَر) (Toven, 1912: 576)	jüjḳomiser (ژُوژْقوميسَر) (Toven, 1924: 372)
jüri (ژورى) (Toven, 1912: 576)	jüri (ژُوزِرى) (Toven, 1924: 372)
ḳapsül (قاپسول) (Toven, 1912: 799)	ḳapsül (قاپسُوْل) (Toven, 1924: 521)
-	ḳarbüratör (قاربوراتوَر) (Toven, 1924: 525)
-	kültür (كولتوَر) (Toven, 1924: 612)
-	külüstür (كولوستوَر) (Toven, 1924: 613)
kümes (كومَس) (Toven, 1912: 928)	kümes (كوْمَس) (Toven, 1924: 613)

Use of hamza as a kasra (esre) for the vowels /ı/ and /i/

1912-Türkçe Lügat	**1924-Yeni Türkçe Lügat**
ısḳarça (اِسقارچه) (Toven, 1912: 67)	ısḳarça (اِسقارچه) (Toven, 1924: 42)
ısḳarmoz (اِسقارموز) (Toven, 1912: 67)	ısḳarmoz (اِسقارموز) (Toven, 1924: 42)
-	ısḳarṭa (اِسقارطه) (Toven, 1924: 42)

Non-distinction between /ı/ and /i/

1912-Türkçe Lügat	1924-Yeni Türkçe Lügat
iskelet (اِسْكَلَت) (Toven, 1912: 68)	iskelet (إسكَلَت) (Toven, 1924: 42)

Vowel marking (hareke) for the vowel /ı/

1912-Türkçe Lügat	1924-Yeni Türkçe Lügat
-	ḳılinik (قِلينيك) (Toven, 1924: 552)
-	ḳılişe (قِلیشه) (Toven, 1924: 552)
ḳlöb (قلوب) (Toven, 1912: 844)	ḳılöb (قِلوب) (Toven, 1924: 552)
ḳonġıre (قونغِره) (Toven, 1912: 871)	ḳonġıre (قونغِره) (Toven, 1924: 569)
-	ḳılasiḳ (قِلاسيك) (Toven, 1924: 550)
-	ḳılasör (قِلاسور) (Toven, 1924: 550)

Non-use of diacritics - Inconsistency

1912-Türkçe Lügat	1924-Yeni Türkçe Lügat
ḳlor (قلور) (Toven, 1912: 844)	ḳlor (قلور) (Toven, 1924: 552)

Consonant Representation

Differentiating word-initial /k-/ and /g-/ using a double upper stroke (keşide)

1912-Türkçe Lügat	1924-Yeni Türkçe Lügat
-	gidon (گيدون) (Toven, 1924: 617)
-	gişe (گيشه) (Toven, 1924: 619)
-	giyotin (گيیوتين) (Toven, 1924: 620)

Distinction of /k/, /g/, and /ğ/

1912-Türkçe Lügat	1924-Yeni Türkçe Lügat
güğerte (گوگَرته) (Toven, 1912: 123)	güğerte (گۈگَرته) (Toven, 1924: 123)
güğüm (گوگوم) (Toven, 1912: 123)	güğüm (گۈگۈم) (Toven, 1924: 123)
gümrük (گُمرُك) - (گومروك) (Toven, 1912: 123)	gümrük (گۈمرۈك) (Toven, 1924: 123)
öğenderek (اوگَندَرَك) (Toven, 1912: 123)	öğenderek (اۆگَندَرَك) (Toven, 1924: 123)

Recorded Spelling Variants

It is observed that the same word was frequently recorded with multiple orthographic forms in the dictionaries. This indicates that rather than assuming a prescriptive role, the dictionaries functioned descriptively by documenting forms actively in usage. Consequently, these lexicographical works can be evaluated as primary sources documenting the phonetic characteristics of the transitional period. The orthographic variants in question are by no means accidental. On the one hand, they reflect the phonetic diversity of the transitional era in writing; on the other hand, they point to a degree of ambiguity resulting from the absence of an established orthographic norm in the written language.

Examples of Orthographic Variation:

1912-Türkçe Lügat	1924-Yeni Türkçe Lügat
ḳalaṣ (قَلاص) - (قالاص)	ḳalaṣ (قَلاص) - (قالاص)

(Toven, 1912: 811, 841)	(Toven, 1924: 531, 550)
ķalfat (قالفات) (Toven, 1912: 813)	ķalafat (قالافات) (Toven, 1924: 531)
ķamra (قامره) - ķamara (قَماره) (Toven, 1912: 815, 845)	ķamara (قَماره) - (قامارا) (Toven, 1924: 533, 552)
ķamrot (قامروت) (Toven, 1912: 815)	ķamarot (قاماروت) (Toven, 1924: 533)
ķanal (قانال) - (قَنال) (Toven, 1912: 846, 816)	ķanal (قَنال) - (قانال) (Toven, 1924: 534, 553)
ķanape (قَناپه) - (قاناپه) (Toven, 1912: 816, 845)	ķanape (قاناپه) (Toven, 1924: 534)
ķanaviça (قَناویچه) (Toven, 1912: 846)	ķanaviça (قَناویچه) - (قاناویچهٰ) (Toven, 1924: 534, 553)
ķıranta (قیرانته) - (قِرانته) (Toven, 1912: 830, 875)	ķıranta (قیرانته) - (قِرانتهٰ) (Toven, 1924: 543, 572)
lazarto (لازارتو) (Toven, 1912: 938)	lazareto (لازارەتو) (Toven, 1924: 622)
-	melisa (مەلیسا) - (مَلیسا) (Toven, 1924: 714, 736)
pandomima (پاندوِمه) - panṭomima (پانطوِمه) (Toven, 1912: 296)	pandomima (پاندومیمه) (Toven, 1924: 184)
pantalon (پانتالون) - panṭalon (پانطالون) (Toven, 1912: 296)	pantalon (پانتالون) (Toven, 1924: 184)
pilanya (پِلانیه) (Toven, 1912: 305)	pilanya (پِلانیه) - pulanya (پوَلانیا) (Toven, 1924: 191, 196)
pirimadona (پِریمادونا) (Toven, 1912: 303)	pirimadonna (پِریمادونّا) (Toven, 1924: 190)
ruba (روبه) - uruba (اوروبه) (Toven, 1912: 555, 172)	ruba (روَبا) (Toven, 1924: 358)
silindir (سِلِندیر) - silendir (سیلَندِر) (Toven, 1912: 605, 623)	silindir (سِلِندیر) - (سیلِندِر) (Toven, 1924: 391, 404)
ṭorik (طوریك) (Toven, 1912: 717)	torik (توریك) - ṭorik (طوریك) (Toven, 1924: 242, 463)

Additional examples demonstrating that orthographic and pronunciation variations were not unique to Toven:

Ahmet Vefik Paşa - Lehce-i Osmânî	
babafingo (بابا فینغو) - papafingo (پاپا فینغو)	(Toparlı, 2000: 33, 307)
palanka (پالانقا) - (بالانقا)	(Toparlı, 2000: 306)
pantolon (پانطولون)	(Toparlı, 2000: 306)
pantomim (پانطومیم)	(Toparlı, 2000: 306)
paraçol (پاراچول) - (پراچول)	(Toparlı, 2000: 307)
patata (پاتاته)	(Toparlı, 2000: 309)
patiska (پاتسقه) - (باتسته)	(Toparlı, 2000: 310)

Şemseddin Sami- Kâmûs-i Türkî	
babafingo (بابا فینغو) - papafingo (پاپا فینغو)	(Özgür, 2020: 85, 883)
borda (بوردا) - borde (بوردہ)	(Özgür, 2020: 132)
palto (پالتو) - (پالطو)	(Özgür, 2020: 882)
pantalon (پانطالون) - (پانتالون) and pantolon (پانتولون) - (پانطولون)	(Özgür, 2020: 883)
pantomima (پانطومیمہ) bkz. pandomima (پاندومیمہ)	(Özgür, 2020: 883)
patate (پاتاتہ) - patates (پاتاتس)	(Özgür, 2020: 88)
pırlanta (پرلانتہ) - pırlantı (پرلانتی)	(Özgür, 2020: 896)

Conclusion

This study has comparatively examined Western loanwords in Mehmed Bahaeddin Toven's Türkçe Lügat (1912) and Yeni Türkçe Lügat (1924) from the standpoint of phonetic representation and orthographic strategies. The findings reveal not merely a numerical expansion in vocabulary between the two editions, but a clear evolution in orthographic approach.

While vowel and consonantal distinctions were rendered sketchily in the 1912 edition, the 1924 edition applied hareke, keşide, and auxiliary diacritics in a far more systematic manner. This reflects Toven's deliberate attempt to increase phonetic clarity in writing. However, his method represented a pragmatic effort to resolve phonetic ambiguities within the existing script rather than a proposal for radical alphabet replacement.

The spelling variants examined in this study indicate that Western loanwords had not yet attained a fixed orthographic norm in Ottoman Turkish, highlighting a fluid, transitional relationship between script and speech. These variants reflect real historical pronunciation practices as captured in writing.

In this context, Toven's dictionaries stand out as descriptive records that documented living speech and used diacritics to guide readers through phonetic ambiguities, rather than prescriptive manuals enforcing rigid norms. The heightened density of diacritics in the 1924 edition demonstrates a systematic attempt to make written forms closely reflect spoken Turkish within the constraints of the Arabic script.

In conclusion, Toven's dictionaries offer valuable primary evidence for tracing the phonetic adaptation of Western loanwords during the transition from Ottoman to Republican Turkish. The contrast between the 1912 and 1924 editions illustrates how the tension between script and spoken language was managed at the lexicographical level. Toven's work remains a prominent historical example of phonetic representation efforts in late Ottoman lexicography.

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

ANKARA SCIENCE UNIVERSITY

Osmanlı Türkçesinde Fonetik Temsil Sorunu: Mehmed Bahaeddin Toven'in Sözlüklerinde Batı Kökenli Alıntıların İmlâ Stratejileri (1912-1924)

Giriş

Osmanlı Türkçesinde Alfabe Islahı Tartışmaları

Osmanlı Türkçesinde Arap harfli yazı sisteminin Türkçenin ses özelliklerini tam olarak karşılayamadığı düşüncesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha belirgin biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Tanzimat sonrasında eğitim kurumlarının yaygınlaşması, basın-yayın faaliyetlerinin gelişmesi ve Batı ile kurulan kültürel ilişkilerin artması, yazı sisteminin işlevselliğini yeniden gündeme getirmiştir. Özellikle Arap alfabesinin kısa ünlüleri sistemli bir biçimde göstermemesi ve Türkçedeki bazı sesleri karşılayamaması, okuma ve yazmayı güçleştiren temel sorunlar arasında değerlendirilmiştir (Berkes, 2003, s. 264).

Bu dönemde alfabe meselesi okuryazarlık oranının arttırılmasından ziyade yazım birliğinin sağlanması açısından da önem kazanmıştır. Batı dillerinden Türkçeye giren yeni kelimelerin sayısındaki artış, mevcut yazı sisteminin fonetik sınırlılıklarını daha görünür hâle getirmiş, aynı kelimenin farklı biçimlerde yazılabilmesi sözlüklerde ve diğer basılı eserlerde ortak bir imlâ anlayışının oluşmasını güçleştirmiştir. Bu nedenle alfabe tartışmaları, yazı sisteminin bütünüyle değiştirilmesinden önce mevcut sistemin Türkçenin ses özelliklerine daha uygun hâle getirilmesine yönelik çözüm arayışları etrafında şekillenmiştir.

XIX. yüzyıl boyunca yapılan tartışmalar, Arap harfli yazı sisteminin Türkçeye uygulanış biçiminin yeniden değerlendirilmesine zemin hazırlamış; ünlü seslerin yazıda daha açık gösterilmesi, okuma yazmanın kolaylaştırılması ve yazımda birlik sağlanması gibi konular öne çıkmıştır. Bu arayışlar yalnızca kuramsal düzeyde kalmamış, özellikle sözlüklerde uygulama alanı bulmuştur. Bu yönüyle sözlükler, dönemin imlâ anlayışını ve ses-yazı ilişkisine yönelik arayışlarını yansıtan önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

İlk Sistemli Eleştiriler: Ahmed Cevdet Paşa, Münif Paşa ve Ahundzâde

Osmanlı entelektüel tarihinde alfabe ıslahına dair erken ve sistemli tartışmaların başlangıcı, Ahmed Cevdet Paşa'nın 1851 tarihli Kavâid-i Osmâniye adlı eserinde dile getirdiği görüşlere kadar uzanmaktadır. Cevdet Paşa, Arap harflerinin Türkçedeki sesli harfleri yeterince göstermediğini vurgulamış, yazıda seslerin açık biçimde temsil edilmesinin gerekliliğini savunmuştur (Ahmet Cevdet Paşa, 1851, s. 4-6). Bu yaklaşım, sonraki yıllarda dil çevrelerinde yankı bulmuş ve alfabe meselesinin teknik bir sorun olarak ele alınmasının önünü açmıştır (Korkmaz, 2009, s. 1469-1480; Güldöşüren, 2022; Önder, 2024, s. 71-72).

Osmanlı'da alfabe ıslahı tartışmaları Ahmed Cevdet Paşa'nın yapısal eleştirileriyle başlamış ve Münif Paşa'nın 1862'deki önerileriyle kamusal bir nitelik kazanmıştır (Önder, 2024, s. 71-72). 12 Mayıs 1862 tarihinde Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de verdiği konferansta Münif Paşa, Arap

harflerinin özel adları, yeni kelime türlerini ve bazı sesleri yazıda yeterince temsil edemediğini belirtmiş, özellikle ünlülerin açık biçimde gösterilmesi gerektiğini, Arap yazısının okuryazarlığın gelişmesini engellediğini savunmuştur (Berkes, 2003, s. 264).Bu konuşma, alfabe meselesinin yalnızca dil bilimine ait bir tartışma olmadığını, aynı zamanda eğitim ve basım faaliyetleri açısından da yapısal bir sorun olduğunu ortaya koymuştur.

Aynı dönemde Mirza Feth Ali Ahundzâde de Arap harflerinin ıslahı konusunda dikkat çekici öneriler geliştirmiştir. Azerbaycanlı Feth Ali Ahundzade, Osmanlı aydınlarıyla tartışmak üzere sunduğu yazı reformu projesinde "cahilliğin nedeni Arap yazısıdır" diyerek sorunu doğrudan yazı sistemiyle ilişkilendirmiştir (Berkes, 2003, s. 264, 265). 1863 yılında Sadrazam Keçecizade Fuad Paşa'ya sunduğu tasarıda, yeni bir yazı sistemine geçişten ziyade mevcut Arap alfabesinin fonetik yetersizliklerini gidermeye yönelik düzenlemeler önermiştir ancak bu tasarı dönemin resmî çevrelerinde uygulanabilir bulunmamış ve kabul edilmemiştir (Levend, 1960, s. 153-156; Kılıç, 2019, s. 481; Önder, 2024, s. 71-72).

Tanzimat döneminde yazı sisteminin ıslahı meselesi özellikle Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye çevresinde tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların en önemli metinlerinden biri, Mecmua-i Fünun'un Safer 1280 (1863) tarihli 14. sayısında yayımlanan "Islâh-ı Resm-i Hatta Dair Bazı Tasavvurat" başlıklı yazıdır. Cemiyet heyeti tarafından kaleme alınan bu yazı, Azerbaycanlı düşünür Mirza Feth Ali Ahundzade'nin Osmanlı hükümetine sunduğu alfabe reformu projesinin incelenmesi vesilesiyle hazırlanmıştır. Yazıda mevcut yazı sisteminin öğrenilmesinin güç olduğu, imlânın muğlaklığı sebebiyle aynı kelimenin farklı biçimlerde okunabildiği ve bunun da okuryazarlığın yaygınlaşmasını zorlaştırdığı belirtilmektedir. Bu bağlamda yazı sisteminin çeşitli "müşkilât" içerdiği ifade edilerek yazı usulünün ıslah edilmesi gerektiği vurgulanır. Cemiyetin değerlendirmesinde, Ahundzade'nin teklif ettiği düzenlemelerin yazının fonetik özelliklerini artırmayı hedeflediği, özellikle sesli harflerin daha açık biçimde gösterilmesini amaçladığı belirtilmiş ancak böylesi bir değişikliğin uygulamada doğurabileceği güçlükler tartışılmış, basım işlerindeki zorluklar ve kültürel bağların kopacağı endişesiyle reddedilmiştirtır. Böylece söz konusu makale, Osmanlı aydın çevrelerinde yazı sisteminin ıslahı meselesinin kurumsal düzeyde ele alındığını gösteren erken örneklerden biri olarak önem taşımaktadır (Münif Efendi, 1863, s. 3; Kılıç, 2019, s. 481; Büyükboyacı, 2024, s. 101-102; Önder, 2024, s. 71-72)

Bu üç isim birlikte değerlendirildiğinde, Osmanlı'da alfabe ıslahı tartışmalarının bireysel çıkışlar olmadığı; sistemli, süreklilik gösteren ve akademik zemine taşınmış bir mesele olduğu görülmektedir (Kılıç, 2019, s. 481; Önder, 2024, s. 71-72).

Tanzimat döneminde yazı sisteminin sadeleştirilmesine yönelik girişimler yalnızca teorik tartışmalarla sınırlı kalmamış, matbaacılık alanında da bazı teknik denemeler yapılmıştır. Şinasi, Arap harflerinin farklı yazı türlerini birleştirerek matbaacılıkta kullanılan harf kasalarını azaltmaya yönelik çalışmalar yürütmüş ve bu amaçla yeni harfler döktürmüştür (Berkes, 2003, s. 265). Bu dönemdeki teknik tartışmalar yalnızca ıslah önerileriyle sınırlı kalmamış, 1869 yılında İstanbul'da kimliği belirsiz bir zat tarafından "hurûf-ı mukattaa" esasına dayanan bir sistemle Şeyh Sadi'nin Gülistan'ı dahi bastırılmıştır (Levend, 1960, s. 156). Bu girişimler, alfabe meselesinin sadece kuramsal bir tartışma olmadığını, aynı zamanda yayıncılık pratiği içinde bir uygulama alanı aradığını göstermektedir.

Alfabe Sorununun Yazım ve Eğitim Boyutu

Arap harfli yazı sisteminin eğitim üzerindeki etkileri, dönemin aydınları tarafından da açık biçimde eleştirilmiştir. Okuma yazma öğretiminin güçlüğüne dikkat çeken değerlendirmelerde, tüm idarî ve kurumsal çabalara rağmen okuryazarlık oranının son derece düşük kaldığı belirtilmekte, halkın yalnızca yüzde iki ya da üçlük bir kesiminin okuma yazma bildiği ifade edilmektedir (Kılıç, 2019, s. 490). Bu durum, yazı sisteminin yalnızca teknik bir mesele olmadığını, doğrudan toplumsal yapıyı etkileyen bir sorun olarak algılandığını göstermektedir.

Arapça bükümlü (Sâmî), Türkçe ise bitişken (Ural-Altay) bir dil olduğu için bu iki dilin morfolojik yapıları arasındaki temel farklar Arap alfabesinin Türkçeye uygulanmasını güçleştirmiştir (Acar, 2014, s. 104). Özellikle Arap yazı sisteminde kısa ünlülerin gösterilmemesi, yazı ile telaffuz arasındaki ilişkinin zayıflamasına yol açmıştır. Nitekim "klm" (قلم) gibi bir yazımın "kalem" mi yoksa başka bir biçim mi olduğu ancak bağlam ve dil tecrübesiyle anlaşılabilmektedir. Benzer şekilde "mlk" (ملك) yazımı "melek", "melik" veya "mülk"; "kl" (كل) yazımı ise "gül", "kül", "gel" ya da "kel" şeklinde farklı biçimlerde okunabilmektedir (Acar, 2014, s. 104).

Bunun yanı sıra Arap alfabesinde aynı sesi karşılayan birden fazla harfin bulunması, Türkçe kelimelerin yazımında standartlaşmayı zorlaştırmıştır. Örneğin Türkçedeki /s/ ve /z/ sesleri Arap alfabesinde birden fazla harfle temsil edildiğinden, "deniz" gibi bir kelime "dkz" (دكز) ya da "dkyz" (دكيز) gibi farklı şekillerde yazılabilmiştir (Acar, 2014, s. 106, 108). Bu durum yalnızca bireysel yazım tercihleriyle sınırlı kalmamış, yazı sisteminin geneline yayılan bir imlâ istikrarsızlığına yol açmıştır (Acar, 2014, s. 106; Önder, 2024, s. 70-71).

Arap alfabesinin Türkçedeki sekiz ünlüyü ve bazı ünsüz ayrımlarını açık biçimde karşılayamaması, alfabe ıslahına yönelik eleştirilerin temelini oluşturmuştur. Bu sorun, yalnızca teorik bir ses-harf uyumsuzluğu olarak kalmamış; okuryazarlık öğretimi, ders kitapları ve basın-yayın faaliyetleri açısından da önemli bir engel olarak değerlendirilmiştir. Tanzimat sonrasında artan devlet okulları ve matbaa faaliyetleri, yazı sisteminin bu sınırlılıklarını toplumsal ölçekte daha görünür hâle getirmiştir (Önder, 2024, s. 70-71).

Teknik açıdan bakıldığında da Arap alfabesinin matbaacılıkta önemli zorluklar doğurduğu görülmektedir. Latin alfabesinde hurûfat (harf kalıbı) sayısı 90'ı geçmezken, Arap harflerinin kelime içindeki farklı yazılış biçimleri nedeniyle matbaalarda 500'den fazla harf kalıbının kullanılması gerekmiştir (Acar, 2014, s. 106). Bu durum, basım süreçlerini hem teknik hem de ekonomik açıdan zorlaştırmıştır. Öte yandan, alfabe tartışmaları tamamen bir kopuş fikri etrafında şekillenmemiş, bazı aydınlar mevcut sistemi koruyarak iyileştirme yolunu tercih etmiştir. Bu bağlamda Gaspıralı İsmail, Arap harflerinin Türk dünyası için ortak bir kültürel bağ oluşturduğunu savunmakla birlikte, okuma ve yazmayı kolaylaştırmak amacıyla sesli harflerin daha belirgin biçimde gösterilmesini ve yazı sisteminin ıslah edilmesini önermiştir (Kılıç, 2019, s. 482). Bu yaklaşım, alfabe meselesinin yalnızca değiştirme-koruma ikiliği olmadığını, aynı zamanda işlevsellik ve öğrenilebilirlik açısından da tartışıldığını ortaya koymaktadır.

XIX. yüzyıl boyunca bazı aydın çevrelerde Latin alfabesinin Türkçenin fonetik yapısını daha iyi karşılayabileceği yönünde görüşler dile getirilmiş olsa da bu yaklaşım geniş kabul görmemiştir. Alfabe tartışmaları genel olarak Arap yazı sistemi içinde kalacak biçimde ıslah önerileri çerçevesinde sürdürülmüş; İkinci Meşrutiyet dönemine kadar mesele, esas itibarıyla mevcut sistemin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi bağlamında ele alınmıştır (Acar, 2014, s.104, 112; Güldöşüren, 2022; Önder, 2024: 70-71).

Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Yazı Sistemi Tartışmaları

XIX. yüzyılda başlayan alfabe ve yazı tartışmaları, Osmanlı aydınları arasında özellikle Tanzimat sonrasında belirginleşmiş ve uzun süreli bir düşünsel zemine yayılmıştır. Bu tartışmaların 1839 Tanzimat hareketiyle başladığı, 1908 II. Meşrutiyet'e kadar geçen süreçte ise büyük ölçüde mevcut yazı sisteminin ıslahına yönelik öneriler çerçevesinde sürdürüldüğü bilinmektedir (Acar, 2014: 104, 112). Bu dönemde Latin alfabesine geçiş fikri sınırlı çevrelerde dile getirilmiş olsa da esas eğilim, Arap harfli sistemin iyileştirilmesi yönünde olmuştur (Acar, 2014, s. 104, 112; Güldöşüren, 2022; Önder, 2024, s. 70-71).

Söz konusu tartışmalar yalnızca teorik düzeyde kalmamış, yazı sisteminin fonetik yetersizlikleri ve buna bağlı eğitim sorunları giderek daha görünür hâle gelmiştir. Arap alfabesinin kısa ünlüleri göstermemesi ve Türkçedeki sekiz ünlüyü karşılayamaması, okuma sürecini büyük

ölçüde tahmine dayalı hâle getirmiş, bu durum özellikle yeni ve yabancı kökenli kelimelerin doğru okunmasını güçleştirerek eğitim sürecini doğrudan etkilemiştir (Acar, 2014, s. 103, 109). Bu yapısal sorunların bir sonucu olarak Osmanlı döneminde okuryazarlık oranının %10'un altında kaldığı tahmin edilmekte, buna karşılık Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri sonrasında bu oranın 1935 yılı itibarıyla %25'e ulaştığı görülmektedir (Acar, 2014, s. 111). Bu veriler; alfabe meselesinin yalnızca dil bilimiyle ilgili olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve ilmî bir problem olarak algılandığını göstermektedir.

XX. yüzyılın başlarında da devam eden bu tartışmalar, özellikle 1920'li yıllarda yeniden ivme kazanmıştır. Azerbaycan'ın 1922 yılında Latin alfabesine geçme kararı, Türkiye'de Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinden beri süregelen alfabe tartışmalarını yeniden gündeme taşımış, meseleye uluslararası ve Türk dünyası ölçeğinde yeni bir boyut kazandırmıştır (Kılıç, 2019, s. 488-489; Büyükboyacı, 2024, s. 106). Bununla birlikte, Latin alfabesine geçiş fikri dönemin tüm aydınları tarafından benimsenmemiş, ciddi itirazlarla da karşılaşmıştır.

Kâzım Karabekir, Lâtin harflerinin kabulü teklifini "Hıristiyanlaşma" ve "İslam dünyasından kopuş" olarak değerlendirmiş, bu sistemin Türk dilinin seslerini yansıtamayacağını iddia etmiş, bu girişimi "en büyük felaket" olarak nitelendirilmiş, söz konusu değişikliğin İslam dünyasıyla olan kültürel bağları kökünden zayıflatacağı yönündeki endişelerini dile getirmiştir (Levend, 1960, s. 391-393; Ökçün, 1971, s. 290-292; Kılıç, 2019, s. 489). Buna karşılık Kılıçzâde Hakkı gibi isimler, Arap harflerinin kutsal olmadığını ve bu harflerle Kur'an okumanın Türkler için zaten tam bir fonetik başarı sağlamadığını savunarak değişimin gerekliliğini vurgulamışlardır. (Levend, 1960, s. 391-393).

Öte yandan 1926 yılında gerçekleştirilen Bakü Türkoloji Kongresi'nde Sovyetler Birliği'ndeki Türk toplulukları için Latin alfabesine geçiş yönünde alınan karar, Türkiye'deki Türkçü aydınların önemli bir kısmının görüşlerinde değişime yol açmıştır. Daha önce Arap alfabesinin terk edilmesinin kültürel kopuş yaratacağı düşüncesi hâkimken bu gelişme Latin alfabesinin Türk dünyası içinde de ortak bir zemin oluşturabileceği fikrini güçlendirmiştir (Kılıç, 2019, s. 493-494). Aynı dönemde kamuoyunda da farklı görüşlerin varlığını gösteren tartışmalar dikkat çekmektedir. Örneğin 1926 yılında Akşam gazetesi tarafından düzenlenen ankette, Latin alfabesine destek verenlerin sınırlı sayıda olduğu, buna karşılık birçok aydının mevcut alfabenin yetersizliklerini kabul etmekle birlikte köklü bir değişimin kültürel kopuşa yol açacağı yönünde çekinceler taşıdığı görülmektedir (Kılıç, 2019: 495).

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte bu tartışmalar daha sistemli politikalar çerçevesinde ele alınmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yürütülen dil ve yazı reformu çalışmalarının arka planında, uzun süreli alfabe tartışmalarının ortaya koyduğu bu sosyal, ilmî ve fonetik sorunlar yer almaktadır. 1928'deki alfabe değişikliği, sadece bir yazı devrimi değil aynı zamanda Türkçenin bin yıllık Doğu uygarlığı aidiyetinden ve Arap-Fars dillerinin biçimsel baskısından kurtularak "özgürleşip millileşmesi" yolunda atılmış en önemli milattır. Bu devrimle birlikte, yüzyıllardır süren ve halktan kopuk bir aydın diliyle boğulan Türkçenin öz gücü yeniden ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır (Öner, 2007, s. 76-77). Bu değişim, ani ve kopuk bir müdahale değil kökleri XIX. yüzyılın ortalarına uzanan tartışmaların tarihsel bir sonucu olarak değerlendirilmelidir (Önder, 2024, s. 77). Nitekim Acar'ın da vurguladığı üzere, Cumhuriyet yönetimi bu süreci okuma yazma oranını artırmak ve eğitimi hızlandırmak amacıyla sistemli bir devlet politikası hâline getirmiştir (Acar, 2014, s. 109).

Batı Kökenli Alıntı Sözcükler ve Yazım Sorunu

Osmanlı Türkçesinde Batı kökenli alıntı sözcüklerin yazımı, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren artan kültürel ve siyasi temaslara paralel olarak önem kazanan bir mesele olmuştur. Arap harfli yazı sisteminin ünsüz ağırlıklı yapısı, Batı dillerine özgü ünlü ayrımlarının ve bazı ünsüz karşıtlıklarının açık biçimde gösterilmesini güçleştirmiş, bu durum alıntı sözcüklerde farklı imlâ tercihlerini beraberinde getirmiştir. Batı dillerinden alınan bu kelimeler, Türkçede kullanılmaya başladıkları andan itibaren bir "Türkçeleşme" sürecine girerek dilin ses bilgisi kurallarına göre

değişmeye başlamış, bu süreçte orijinal telaffuz ile nihai Türkçe biçim arasında "ara biçimler" (*intermediate forms*) meydana gelmiştir (Kartallıoğlu, 2016, s. 53-54). Arap alfabesinin kısa ünlüleri sistematik olarak göstermemesi, daha önce karşılaşılmamış Batı kökenli bir kelimenin doğru okunmasını büyük ölçüde tahmine dayalı hâle getirmiştir. Bu durum, özellikle teknik ve bilimsel terminolojide daha belirgin olup Latin alfabesinde anlamı bilinmese dahi seslendirilebilen bir kelimenin Arap harfli sistemde ancak dil tecrübesiyle çözülebilmesine yol açmaktadır (Acar, 2014, s. 103, 109).

Bu sorunun temelinde, Arap alfabesinin Türkçedeki sekiz ünlüyü karşılayamaması ve yalnızca üç uzun ünlü ile sınırlı bir gösterim sunması yatmaktadır. Bu sınırlılık, Batı dillerinin zengin ünlü sisteminin yazıya aktarımında ciddi bir imlâ çeşitliliği doğurmuş, aynı kelimenin birden fazla biçimde yazılabilmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum, bir kelimenin birden fazla biçimde okunabilmesine imkân tanımaktadır. Buna ek olarak, Batı dillerine özgü bazı seslerin Arapçada bulunmaması, yazı sisteminde çeşitli uyarlama girişimlerini beraberinde getirmiştir. Türkçede kullanılan /p/, /ç/, /j/, /g/ ve /ğ/ gibi sesler, mevcut harflere eklenen nokta ve çizgiler aracılığıyla karşılanmaya çalışılmış, özellikle Fransızca kökenli alıntılarla yaygınlaşan /j/ sesinin gösterimi için "ze" harfinin üç noktalı biçimi kullanılmıştır (Acar, 2014, s. 108) ancak bu tür çözümler, sistematik bir standardizasyon sağlamaktan ziyade, yazımda çeşitliliği artıran unsurlar olarak kalmıştır.

Bu teknik ve yapısal sorunlar, dönemin aydınları arasında yalnızca dil bilimsel bir mesele olarak değil aynı zamanda kültürel ve yazınsal bir kriz olarak da tartışılmıştır. Latin alfabesine geçişi savunan Hüseyin Cahit, mevcut yazı sistemiyle "gazetelerin okunamadığını, kitapların basılamadığını" belirterek sorunun yalnızca imlâ olmadığını, doğrudan kültürel üretim ve dolaşım meselesi olduğunu vurgulamıştır (Yalçın, 1923; Kılıç, 2019, s. 490-491). Buna karşılık Ali Seydi gibi isimler, Latin alfabesinin Türkçenin ihtiyaçlarını karşılamayacağını ileri sürmüş, bu tür bir değişimin millî dil ve kimlik açısından sakıncalar doğuracağını savunmuştur (Kılıç, 2019, s. 492). Bu karşıt görüşler, yazı meselesinin yalnızca teknik bir uyum problemi olmadığını, aynı zamanda ideolojik ve kültürel bir tartışma alanı olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Osmanlı Türkçesinde aynı kelimenin birden fazla biçimde yazılabilmesi ve bu yazımların çoğu zaman eş değer kabul edilmesi, özellikle Batı kökenli alıntı sözcüklerde belirginleşen bir imlâ istikrarsızlığına yol açmıştır (Acar, 2014, s. 106, 108). Bu bağlamda sözlükler, yalnızca kelime anlamlarını kaydeden başvuru kaynakları değil dönemin dil algısını, ses-yazı ilişkisini ve norm arayışlarını yansıtan metinler olarak değerlendirilmelidir. Sözlükçünün imlâ tercihleri, bireysel bir seçim olmanın ötesinde yazı sistemi ile konuşma dili arasındaki gerilimi görünür kılan göstergelerdir.

Mehmed Bahaeddin Toven[2] ve Sözlükleri

Mehmed Bahaeddin Toven (1881-1959), Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında askerlikten öğretmenliğe, gazetecilikten sözlükçülüğe uzanan geniş bir yelpazede faaliyet göstermiş çok yönlü bir aydındır. 28 Mart 1881'de Mora Yenişehiri'nde (Larissa) doğan Toven, Pangaltı Harbiyesi'nden mezun olduktan sonra Beyrut ve Yemen gibi bölgelerde askeri görevlerde bulunmuş, 1914 yılında binbaşı rütbesindeyken emekli olmuştur. Gazetecilik kariyerinde Vakit ve ardından dostu Hüseyin Cahit Yalçın'ın çıkardığı Tanin gazetesinin tahrir heyeti müdürlüğünü yürütmüş, 1925 yılında gazetenin kapatılmasıyla sonuçlanan süreçte tutuklanarak İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmış ve beraat etmiştir. Beethoven'a olan derin hayranlığı nedeniyle "Toven" soyadını alan yazar, beraatinden sonra aslî mesleği olarak gördüğü öğretmenliğe dönerek Robert Kolej ve Arnavutköy Amerikan Kız Koleji gibi kurumlarda uzun yıllar Türkçe öğretmenliği yapmıştır. 6 Ocak 1959'da Ankara'da vefat eden Toven'in Cebeci Asrî Mezarlığı'ndaki mezar taşında

[2] Mehmed Bahaeddin Toven'in hayatı hakkında kapsamlı tek yayın Ali Birinci'nin *Tarihin Gölgesinde* eseridir.

"Gazeteci, Lügatçi, Gramerci" unvanları yer almakta ve vasiyeti üzerine Beethoven'ın 7. Senfonisi eşliğinde defnedildiği bilinmektedir (Birinci, 2001, s. 306-322; Kılıç, 2023, s. 15-16).

Mehmed Bahaeddin Toven'in 1912 tarihli *Türkçe Lügat'i* ile 1924'te gözden geçirilerek yayımlanan *Yeni Türkçe Lügat'i*, Batı kökenli alıntı sözcüklerin Osmanlı Türkçesindeki imlâsını izlemek açısından özel bir konuma sahiptir. Aynı sözlükçünün iki farklı dönemde hazırladığı bu eserler, yalnızca söz varlığındaki değişimi değil imlâ anlayışındaki dönüşümü de karşılaştırmalı olarak değerlendirme imkânı sunmaktadır.

Şemseddin Sami'nin modern sözlükçülük ilkelerine uygun olarak Kamus-ı Türkî ile başlattığı Batı dillerinden gelen kelimeleri kaynaklarını belirterek ve dönemin Türk yazı diline dahil ederek kayıt altına alması (Koca, 2021, s. 8) ve sonrasında Toven'in sözlükçülük faaliyetleri, Şemseddin Sami'nin açtığı bu geleneğin devamı ve geliştirilmiş bir aşaması olarak görülmelidir. Toven'in özellikle "İşaretler" bölümünde sunduğu açıklamalar, Arap alfabesinin Türkçedeki ses ayrımlarını karşılamadaki yetersizliğini gidermeye yönelik bir çabanın göstergesidir. 1912 baskısında ünlülerin ve bazı ünsüz ayrımlarının açık biçimde gösterilmediği örnekler dikkat çekerken 1924 baskısında işaret kullanımının arttığı ve daha sistemli hâle getirildiği görülmektedir.

Ahmet Vefik Paşa, Ebuzziyâ Tevfik, Şemseddin Sâmî gibi sözlükçülerin Türkçenin bazı ünlü ve ünsüzlerini Arap harfleriyle karşılamak için vav ve kef harflerine ilave ettikleri işaretlerle oluşturdukları yeni harfleri, M. Bahaeddin Toven de sözlüğünde kullanmıştır (Yavuzarslan, 2009, s. 264) Ahmet Vefik Paşa, Şemseddin Sami'nin Türkçe madde başlarına eserinde yer vererek dildeki yerlileştirici yaklaşımı, Agah Sırrı Levend'in "vakit" yerine "çağ", "sema, sipihr, felek, âsmân, gerdun" yerine "gök" gibi öz Türkçe kelimelerin canlandırılması teklifi (Levend, 1960, s. 133, 224) lisanın sadeleşmesi ve millileşmesi konusunda ne kadar önemliyse Toven'in sözlüklerinde görülen Arapça ve Farsçanın "kapitülasyonlarını" kaldırma ve Türkçenin ses yapısını merkeze alma çabası, bu millîleşme akımının sözlükçülük alanındaki örneklerindendir.

Türkçede bulunan ancak Arap alfabesinde doğrudan karşılığı bulunmayan /ö/ ve /ü/ sesleri için özel işaretler kullanılması bu yaklaşımını temellendirmektedir. Toven, /o/ sesi için (او), /u/ sesi için (اوَ), /ü/ sesi için (اۏ) ve /ö/ sesi için (اۆ) biçimlerini tercih ederek telaffuz farklılıklarını madde başında görünür kılmayı amaçlamıştır. Benzer şekilde, k, g ve ğ seslerinin gösteriminde keşidenin yerini değiştirerek fonetik ayrımı belirginleştirmeye çalışmıştır. Bu kullanım, keşidenin yalnızca imlâya ait bir unsur olmaktan çıkarılıp fonetik bir araç hâline getirildiğini göstermektedir.

1912 ve 1924 baskıları karşılaştırıldığında, bu işaretlerin ilk baskıda ya hiç yer almadığı ya da düzensiz biçimde kullanıldığı, 1924 baskısında ise daha sistemli ve açıklamalı bir şekilde sunulduğu görülmektedir (Yavuzarslan, 2009: 258, 264; Kılıç, 2023: 20). Bu durum, Toven'in zaman içinde imlâya yönelik bilinçli bir yaklaşım geliştirdiğini düşündürmektedir ancak bu yaklaşım, bütünlüklü bir alfabe reformu önerisinden ziyade mevcut yazı sistemi içinde fonetik sorunlara pragmatik çözümler üretme çabası olarak değerlendirilmelidir.

Toven, alfabe ıslahı tartışmalarının kuramsal çerçevesini sözlükçülük pratiğiyle buluşturan ve reform ihtiyacını leksikografik düzlemde bizzat tecrübe eden temel uygulayıcılardan biri olarak değerlendirilmelidir. Onun sözlüklerinde kullanılan işaretler, Osmanlı Türkçesinde ses-harf uyumunu güçlendirmeye yönelik sınırlı fakat bilinçli müdahaleler olarak okunmalıdır.

Araştırma ve Bulgular

Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmanın veri kümesini, Mehmed Bahaeddin Toven'in *Türkçe Lügat* (1912) ve *Yeni Türkçe Lügat* (1924) adlı eserlerinde yer alan ve Batı dillerinden alındığı tespit edilen toplam 2088 madde başı oluşturmaktadır. Alıntı sözcüklerin belirlenmesinde sözlüklerde verilen etimolojik

bilgiler esas alınmış, ayrıca dönemin dil çalışmaları ve etimoloji kaynaklarıyla karşılaştırmalar yapılmıştır. Arapça ve Farsça kökenli sözcükler çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Yöntem olarak, her iki sözlükte yer alan alıntı sözcükler karşılaştırmalı biçimde incelenmiş; ünlü ve ünsüz temsilleri imlâ açısından sınıflandırılmıştır. İncelemede, Arap harfli yazı sisteminin fonetik sınırlılıkları karşısında geliştirilen çözümler özellikle ünlü gösterimi, keşide kullanımı ve ayırt edici işaretler bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca ötümlü-ötümsüz ünsüz karşıtlığının madde başı düzeyinde nasıl yansıtıldığı değerlendirilmiş, bu tercihler dönemin telaffuz varyantlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Bu yaklaşım, tek tek kelimelerin ayrıntılı tanıtımından ziyade, Toven'in imlâ tercihleri üzerinden genel eğilimleri ve sözlükçü yaklaşımını ortaya koymayı hedeflemektedir.

1924 baskısı, 1912'ye göre fonetik belirginliği artırmıştır. Aşağıdaki açıklamaları Toven, 1924 baskısındaki Yeni Türkçe Lügat'in giriş kısmında açıklamaktadır:

oradaki (o) = (او)

uzundaki (u) = (اوَ)

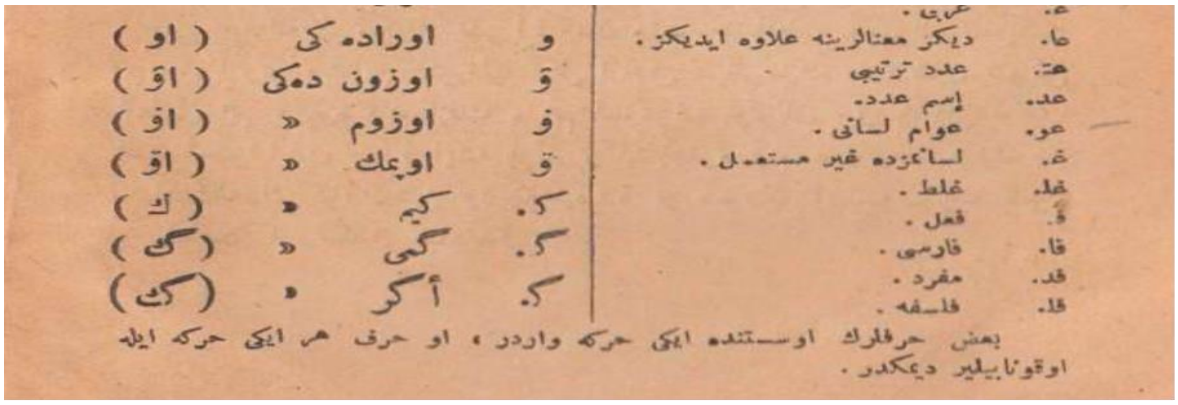
üzümdeki (ü) = (اۆ)

öpmekteki (ö) = (اۇ)

kimdeki (k) = (ك)

gemideki (g) (üstten çift keşideli kef) (گ)

eğerdeki (ğ) (alttan çift keşideli kef)

Toven'in sözlük yaklaşımı, özellikle 1924 baskısında, standart bir imlâ normu oluşturma çabasından ziyade, dilde dolaşım hâlindeki söz varlığını kayıt altına alma ve belgelemeye dayalı bir anlayışa işaret etmektedir. Yazarın *"İşte on iki sene evvel basılan bu kitabı âdeta yeniden yazarcasına…"* ifadeleri, sözlüğün yalnızca revize edilmediğini, aynı zamanda genişletilmiş bir dil envanteri oluşturma amacı taşıdığını göstermektedir. Bu bağlamda sözlük, normatif bir imlâ rehberi olmaktan ziyade kullanımda olan biçimlerin -çoğu zaman telaffuza dayalı varyantların- sistematik biçimde derlendiği bir sözlüksel kayıt alanı olarak değerlendirilebilir.

"İşte on iki sene evvel basılan bu kitâbı âdetâ yeniden yazarcasına birçok yeni kelimeler, misâller ve mecâz ta'bîrlerle tevsî' ederek ve hacmini de bir hayli büyülterek tekrâr neşir etmekden maksadımız bi't-tabi' hepimizin beklediğimiz o mu'azzam eseri meydâna getirmek değil ancak dillerimizde dolaşan şu yeni kelimeleri hem bir yere kayd etmek, hem lisânımızda bulunan yerli yabancı bütün kelimâtı ihtivâ eden biraz işe yarar bir kitabcağıza vücûd vermek ve gitdikçe

sâdeleşerek güzelleşen Türkçemize de bu sûretle olsun pek nâ-çîz bir hidmet görmekden ibâretdir." (Toven, 1924, Mukaddime)

Telaffuz odaklı bir sözlük olduğunun bir diğer kanıtı da alıntı sözler okunduğu gibi madde başı yapılmıştır. Toven'in 1924 baskısında kullandığı bu sistematik işaretlendirme yöntemi, dil bilimsel açıdan alıntı kelimelerin alıcı dile uyarlanma sürecindeki "fonolojik ve ortografik entegrasyon" aşamasına karşılık gelir. Kelimenin yazımının alıcı dilin sistemine göre yeniden düzenlenmesi, ödünçlenen unsurların yerlileştirilmesinin en kritik adımıdır (Koca, 2021, s. 5).

Alıntı kelimeler alıcı dilin kendi fonolojk, morfolojik ilkeler ve tarihsel dil bilgisi kurallarıyla açıklanamayan monomorfemik birimleridir. Donör dilden alıcı dile geçerken fonolojik, morfolojik, ortografik, sentaktik değişimler yaşayabilen alıntı kelimeler, verici dilde frekansı yüksek ve hatta deyim olarak geniş bir alanda kullanılabilirken alıcı dilde iç yapısını kaybedebilir. (Haspelmath, 2009, s. 37, 42) Türkçede de benzer örneklere rastlayabiliyoruz: *İng. free on board > Tü. fob (Toven, 1924, s. 514); İt. chiama arriva > Tü. çamariva (Toven, 1912, s. 422) / (Toven, 1924, s. 269); Fr. en conscience > Tü. enḳonsiyan (Toven, 1924, s. 93)* (Kılıç, 2023, s. 5). Alıntılar, iç yapılarını kaybedebildikleri gibi verici dildeki fonetik özelliklerini alıcı dildeki karşılıklarıyla yer değiştirir. (Bloomfield, 1933, s. 446).

Toven'in telaffuz odaklı bir yazıma sahip olduğunu kanıtlayan altı örnek:

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
-	*ipnotize* (ایپنوتیزه) (Toven, 1924: 123)
-	*ipnotizme* (ایپنوتیزمه) (Toven, 1924: 123)
-	*ipnoz* (ایپنوز) (Toven, 1924: 123)
-	*ipodrom* (ایپودروم) (Toven, 1924: 123)
-	*ipoḳondiri* (ایپوقوندِری) (Toven, 1924: 123)
-	*ḳanalizasyon* (قانالیزاسیون) (Toven, 1924: 534)

Ünlü Temsili Örnekleri

1. **/a/ sesi**

/a/ sesi için çentik kullanımı

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
heyamola (هَیامولە) (Toven, 1912: 1161)	*heyamola* (هَیامولهٰ) (Toven, 1924: 787)
ḳanata (قَناتە) (Toven, 1912: 846)	*ḳanata* (قَناتهٰ)(Toven, 1924: 553)
ḳanaviça (قَناویچە) (Toven, 1912: 846)	*ḳanaviça* (قَناویچه) - (قاناویچهٰ) (Toven, 1924:534, 553)
ḳanca (قانجە) (Toven, 1912: 816)	*ḳanca* (قانجه) (Toven, 1924: 535)
ḳarantina (قَرانتینه) (Toven, 1912: 830)	*ḳarantina* (قَرانتینه) (Toven, 1924: 543)
ḳaravana (قَراوانه) (Toven, 1912: 830)	*ḳaravana* (قَراوانهٰ) (Toven, 1924: 543)

/a/ sesi için elif kullanımı

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
ıstampa (اِستامپه) (Toven, 1912: 53)	*ıstampa* (اِستامپا) (Toven, 1924: 33)
ḳarina (قارینه) (Toven, 1912: 807)	*ḳarina* (قارینا) (Toven, 1924: 527)
-	*ġoddam* (غوددام) (Toven, 1924: 496)
ḳanarya (قاناریه) - (قَناریه) (Toven, 1912: 846, 816)	*ḳanarya* (قاناریا) (Toven, 1924:534)

2. **/e/ sesini harekeyle işaretleme**

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
-	*ḳaraḳter* (قاراقتَر) (Toven, 1924: 525)
keremit (كَرَميت) (Toven, 1912: 897)	*keremit* (كَرَميت) (Toven, 1924: 588)

3. **Doğru okunuşu vermek için hareke kullanımı**

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
-	*ġıraf̱ik* (غِرافيك) (Toven, 1924: 492)
-	*hektar* (هَكتار) (Toven, 1924: 783)
isḳumri (اِسقومرى) (Toven, 1912: 67)	*usḳumri* (اُسقوَمرى) (Toven, 1924: 42)
ḳalsyom (قالسيوم) (Toven, 1912: 813)	*ḳalsiyom* (قالسِيوم) (Toven, 1924: 532)
ġıraf̱it (غِرافيت) (Toven, 1912: 762)	*ġıraf̱it* (غِرافيت) (Toven, 1924: 492)
-	*ipoḳondiri* (ايپوقوندِرى) (Toven, 1924: 123)
ġıram (غِرام) (Toven, 1912: 762)	*ġıram* (غِرام) (Toven, 1924: 492)

4. **Doğru okunuşu vermek için cezm kullanımı**

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
-	*ġırev* (غِرەو) (Toven, 1924: 493)
-	*ġıroġrel* (غِروغُرەل) (Toven, 1924: 493)
-	*helyom* (هَلْيوم) (Toven, 1924: 783)
-	*hordövr* (هورْدوْر) (Toven, 1924: 786)
-	*kestel* (كَسْتَل) (Toven, 1924: 591)
ḳomedya (قومَديه) (Toven, 1912: 868)	*ḳomedya* (قومَدْيا) (Toven, 1924: 567)
ḳompas (قومپاس) (Toven, 1912: 867)	*ḳompas* (قومْپاس) (Toven, 1924: 567)

5. **/o/ ve /ö/ seslerini ayırması**

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
ġoril (غوريل) (Toven, 1912: 768)	*ġoril* (غوريل) (Toven, 1924: 497)
gönder (گوندَر) (Toven, 1912: 929)	*gönder* (گَوندَر) (Toven, 1924: 614)
-	*jeneratör* (ژەنەراتوَر) (Toven, 1924: 372)
-	*ḳılasör* (قِلاسوَر) (Toven, 1924: 550)

6. **/u/ sesi**

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
ḳuḳa (قوقا) (Toven, 1912: 860)	*ḳuḳa* (قوَقا) (Toven, 1924: 563)
ḳuḳulya (قوقولیه) (Toven, 1912: 861)	*ḳuḳulya* (قُوَقوَلِيه) (Toven, 1924: 563)
ḳuḳumav (قوقوماو) (Toven, 1912: 861)	*ḳuḳumav* (قُوَقوَماو) (Toven, 1924: 563)
-	*ḳulis* (قوَليس) (Toven, 1924: 566)
marul (مارول) (Toven, 1912: 955)	*marul* (ماروَل) (Toven, 1924: 635)
paçuz (پاچوز) (Toven, 1912: 291)	*paçuz* (پاچوَز) (Toven, 1924: 179)

7. **/ü/ sesi**

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
güğerte (گوگرته) (Toven, 1912: 924)	*güğerte* (گۆگرته) (Toven, 1924: 610)
güğüm (گوگوم) (Toven, 1912: 926)	*güğüm* (گۆگۆم) (Toven, 1924: 611)
jurnal (ژورنال) (Toven, 1912: 576)	*jurnal* (ژۇرنال) (Toven, 1924: 372)
gümrük (گمرُك) - (گومروك) (Toven, 1912: 928, 911)	*gümrük* (گۆمرۈك) (Toven, 1924: 613)
jüjḳomiser (ژوژقوميسَر) (Toven, 1912: 576)	*jüjḳomiser* (ژۇژقوميسَر) (Toven, 1924: 372)
jüri (ژورى) (Toven, 1912: 576)	*jüri* (ژۇرى) (Toven, 1924: 372)
ḳapsül (قاپسول) (Toven, 1912: 799)	*ḳapsül* (قاپسۇل) (Toven, 1924: 521)
-	*ḳarbüratör* (قاربۈراتۈر) (Toven, 1924: 525)
-	*kültür* (كۈلتۈر) (Toven, 1924: 612)
-	*külüstür* (كۈلۈستۈر) (Toven, 1924: 613)
kümes (كومَس) (Toven, 1912: 928)	*kümes* (كۈمَس) (Toven, 1924: 613)

8. **/ı-i/ seslerinde hemzeyi esre gibi kullanması**

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
ısḳarça (اِسقارچه) (Toven, 1912: 67)	*ısḳarça* (اِسقارچه) (Toven, 1924: 42)
ısḳarmoz (اِسقارموز) (Toven, 1912: 67)	*ısḳarmoz* (اِسقارموز) (Toven, 1924: 42)
-	*ısḳarṭa* (اِسقارطه) (Toven, 1924: 42)

9. **/ı-i/ ayrımı yapmıyor**

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
iskelet (اِسكَلَت) (Toven, 1912: 68)	*iskelet* (اِسكَلَت) (Toven, 1924: 42)

10. **/ı/ sesi için hareke kullanımı**

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
-	*ḳılinik* (قِلينيك) (Toven, 1924: 552)
-	*ḳılişe* (قِلیشه) (Toven, 1924: 552)
ḳlöb (قلوب) (Toven, 1912: 844)	*ḳılöb* (قِلۈب) (Toven, 1924: 552)
ḳonġıre (قونغره) (Toven, 1912: 871)	*ḳonġıre* (قونغره) (Toven, 1924: 569)
-	*ḳılasiḳ* (قِلاسيك) (Toven, 1924: 550)
-	*ḳılasör* (قِلاسۈر) (Toven, 1924: 550)

11. **Hareke kullanmaması-tutarsızlık**

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
ḳlor (قلور) (Toven, 1912: 844)	*ḳlor* (قلور) (Toven, 1924: 552)

Ünsüz Temsili

Üstten çift keşide ile söz başında k- / g- ayrımını yapıyor

1912-Türkçe Lügat	***1924-Yeni Türkçe Lügat***
-	*gidon* (گيدون) (Toven, 1924: 617)
-	*gişe* (گيشه) (Toven, 1924: 619)
-	*giyotin* (گيیوتين) (Toven, 1924: 620)

/k-g-ğ/ ayrımı

1912-Türkçe Lügat	*1924-Yeni Türkçe Lügat*
güğerte (گوگرته) (Toven, 1912: 123)	*güğerte* (گۈگرته) (Toven, 1924: 123)
güğüm (گوگوم) (Toven, 1912: 123)	*güğüm* (گۈگۈم) (Toven, 1924: 123)
gümrük (گومروك) - (گُمرُك) (Toven, 1912: 123)	*gümrük* (گۈمرۈك) (Toven, 1924: 123)
öğenderek (اوگَندَرَك) (Toven, 1912: 123)	*öğenderek* (اۆگَندَرَك) (Toven, 1924: 123)

Varyant Kayıtlı Yazımlar

Aynı kelimenin sözlüklerde birden fazla imlâ ile kaydedildiği görülmektedir. Bu durum, sözlüklerin norm koyucu bir işlev üstlenmekten ziyade kullanımda bulunan biçimleri kaydettiğini göstermektedir. Dolayısıyla sözlükler, geçiş dönemine ait telaffuz özelliklerini belgeleyen kaynaklar olarak değerlendirilebilir. Söz konusu imlâ varyantları rastlantısal değildir. Bunlar bir yandan geçiş dönemindeki telaffuz çeşitliliğinin yazıya yansımasıdır diğer yandan ise yazı dilinde henüz yerleşmiş bir imlâ normunun bulunmamasından kaynaklanan bir karmaşaya işaret etmektedir.

İmladaki Varyantlaşma Örnekleri:

1912-Türkçe Lügat	*1924-Yeni Türkçe Lügat*
ḳalaṣ (قَلاص) - (قالاص) (Toven, 1912: 811, 841)	*ḳalaṣ* (قَلاص) - (قالاص) (Toven, 1924: 531, 550)
ḳalfat (قالفات) (Toven, 1912: 813)	*ḳalafat* (قالافات) (Toven, 1924: 531)
ḳamra (قامره) - *ḳamara* (قَماره) (Toven, 1912: 815, 845)	*ḳamara* (قَماره) - (قامارا) (Toven, 1924: 533, 552)
ḳamrot (قامروت) (Toven, 1912: 815)	*ḳamarot* (قاماروت) (Toven, 1924: 533)
ḳanal (قانال) - (قَنال) (Toven, 1912: 846, 816)	*ḳanal* (قَنال) - (قانال) (Toven, 1924: 534, 553)
ḳanape (قَناپه) - (قاناپه) (Toven, 1912: 816, 845)	*ḳanape* (قاناپه) (Toven, 1924: 534)
ḳanaviça (قَناویچه) (Toven, 1912: 846)	*ḳanaviça* (قَناویچه) - (قاناویچهٰ) (Toven, 1924: 534, 553)
ḳıranta (قیرانته) - (قِرانته) (Toven, 1912: 830, 875)	*ḳıranta* (قیرانته) - (قِرانتهٰ) (Toven, 1924: 543, 572)
lazarto (لازارتو) (Toven, 1912: 938)	*lazareto* (لازارەتو) (Toven, 1924: 622)
-	*melisa* (مەلیسا) - (مَلیسا) (Toven, 1924: 714, 736)
pandomima (پاندومِمه) - *panṭomima* (پانطومِمه) (Toven, 1912: 296)	*pandomima* (پاندومیمه) (Toven, 1924: 184)
pantalon (پانتالون) - *panṭalon* (پانطالون) (Toven, 1912: 296)	*pantalon* (پانتالون) (Toven, 1924: 184)
pilanya (پِلانیه) (Toven, 1912: 305)	*pilanya* (پِلانیه) - *pulanya* (پۇلانیا) (Toven, 1924: 191, 196)
pirimadona (پِریمادونا) (Toven, 1912: 303)	*pirimadonna* (پِریمادوٹنا) (Toven, 1924: 190)
ruba (روبه) - *uruba* (اوروبه) (Toven, 1912: 555, 172)	*ruba* (رۇبا) (Toven, 1924: 358)
silindir (سِلِندیر) - *silendir* (سیلَندِر) (Toven, 1912: 605, 623)	*silindir* (سِلِندیر) - (سیلِندِر) (Toven, 1924: 391, 404)
ṭorik (طوریك) (Toven, 1912: 717)	*torik* (توریك) - *ṭorik* (طوریك) (Toven, 1924: 242, 463)

İmla ve telaffuz farklılıklarının Toven'e özgü olmadığını kanıtlayan diğer örnekler:

Ahmet Vefik Paşa - Lehce-i Osmânî	
babafingo (بابا فینغو) - *papafîngo* (پاپا فینغو)	(Toparlı, 2000: 33, 307)
palanka (پالانقا) - (بالانقا)	(Toparlı, 2000: 306)
pantolon (پانطولون)	(Toparlı, 2000: 306)
pantomim (پانطومیم)	(Toparlı, 2000: 306)
paraçol (پاراچول) - (پراچول)	(Toparlı, 2000: 307)
patata (پاتاته)	(Toparlı, 2000: 309)
patiska (پاتسقه) - (باتسته)	(Toparlı, 2000: 310)

Şemseddin Sami- Kâmûs-i Türkî	
babafingo (بابا فینغو) - *papafîngo* (پاپا فینغو)	(Özgür, 2020: 85, 883)
borda (بوردا) - *borde* (بورده)	(Özgür, 2020: 132)
palto (پالتو) - (پالطو)	(Özgür, 2020: 882)
pantalon (پانطالون) - (پانتالون) ve *pantolon* (پانطولون) - (پانتولون)	(Özgür, 2020: 883)
pantomima (پانطومِمه) *bkz.* *pandomima* (پاندومیمه)	(Özgür, 2020: 883)
patate (پاتاته) - *patates* (پاتاتس)	(Özgür, 2020: 88)
pırlanta (پرلانته) - *pırlantı* (پرلانتی)	(Özgür, 2020: 896)

Sonuç

Bu çalışma, Mehmed Bahaeddin Toven'in *Türkçe Lügat* (1912) ve *Yeni Türkçe Lügat* (1924) adlı sözlüklerinde yer alan Batı kökenli alıntı sözcükleri fonetik temsil ve imlâ tercihleri açısından karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Elde edilen bulgular, iki baskı arasında yalnızca nicel bir genişleme değil aynı zamanda imlâ anlayışında belirgin bir dönüşüm olduğunu ortaya koymaktadır.

1912 baskısında ünlü ve ünsüz ayrımlarının sınırlı ve yer yer belirsiz biçimde gösterildiği, 1924 baskısında ise hareke, keşide ve ayırt edici işaretlerin daha sistematik biçimde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durum, Toven'in ikinci baskıda fonetik belirginliği artırmaya yönelik daha bilinçli ve tutarlı bir imlâ yaklaşımı geliştirdiğini göstermektedir ancak bu yaklaşım, alfabe reformu önerisinden ziyade, mevcut yazı sistemi içinde fonetik sorunları görünür kılmaya çalışan pragmatik çözümler olarak değerlendirilmelidir.

Çalışmada incelenen varyantlı yazımlar, Osmanlı Türkçesinde Batı kökenli alıntıların henüz yerleşik bir imlâ normuna kavuşmadığını, yazı ile telaffuz arasındaki ilişkinin değişken ve geçişken bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu varyantlar, yalnızca yazım farklılıkları değil aynı zamanda dönemin telaffuz pratiklerinin yazıya yansıyan izleri olarak değerlendirilmelidir.

Bu çerçevede Toven'in sözlükleri, norm koyucu metinler olmaktan ziyade, kullanımda bulunan biçimleri kaydeden ve fonetik belirsizlikleri çeşitli işaretlerle yönlendirmeye çalışan betimleyici metinler olarak öne çıkmaktadır. 1924 baskısında gözlemlenen işaretlendirme yoğunluğu, Arap harfli yazı sisteminin fonetik sınırlılıkları içinde telaffuzu daha açık hâle getirme çabasının sistematikleştiğini göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, Toven'in sözlüklerinin Osmanlı Türkçesinde Batı kökenli alıntıların fonetik uyarlanma sürecini izlemeye imkân veren önemli bir veri alanı sunduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle 1912-1924 arasındaki farklar, yazı sistemi ile ses yapısı arasındaki gerilimin sözlük düzeyinde nasıl yönetildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu yönüyle Toven'in sözlükleri, geç Osmanlı döneminde fonetik temsil arayışlarının sözlükçülük pratiğine yansımasını belgeleyen somut bir örnek olarak değerlendirmelidir.

References

Acar, Ş. (2014). Türkçe okuma yazma öğrenmek açısından Arap ve Latin alfabelerinin karşılaştırılması. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, *15*(2), 99–112.

Ahmet Cevdet Paşa. (1851). *Kavâid-i Osmaniyye* [Dijital kopya]. Internet Archive. https://archive.org/details/Kavaid-i-Osmaniye/page/5/mode/2up

Ahmet Vefik Paşa. (2000). *Lehçe-i Osmânî* (R. Toparlı, Haz.). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Berkes, N. (2003). *Türkiye'de çağdaşlaşma* (4. baskı). Yapı Kredi Yayınları.

Birinci, A. (2001). *Tarihin gölgesinde*. Dergâh Yayınları.

Bloomfield, L. (1933). *Language*. Holt, Rinehart & Winston.

Büyükboyacı, Ş. (2024). Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne harf inkılabı. *SDU International Journal of Educational Studies*, *11*(22), 98–118.

Güldöşüren, A. (2022). Islah-ıslahat. In *Türk Maarif Ansiklopedisi*. https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/islah-islahat

Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: Concepts and issues. In M. Haspelmath & U. Tadmor (Eds.), *Loanwords in the world's languages: A comparative handbook* (pp. [sayfa aralığı eklenmeli]). Walter de Gruyter.

Kartallıoğlu, Y. (2016). Osmanlı Türkçesinde ara biçim-II: Batı kökenli kelimeler. *Dil Araştırmaları*, (19), 53–64.

Kaya, Ö. (2018). Öğrencilerinin gözünden Robert Kolej'in sözlük yazarı, çevirmen ve Beethoven hayranı hocası: Baha Toven. *Müteferrika*, (53), 145–164.

Kılıç, A. (2023). *Mehmed Bahaeddin Toven'in Türkçe Lugat'i ile Yeni Türkçe Lugat'indeki Batı kökenli söz varlığının mukayesesi (Giriş-inceleme-dizin)* (Tez No. 803053) [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Kılıç, F. (2019). Azerbaycan'ın Latin alfabesine geçişinin Türkiye'deki alfabe tartışmalarına etkisi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, *35*(100), 479–504. https://doi.org/10.33419/aamd.642401

Koca, S. (2021). *Kamus-ı Türkî*'den günümüze Fransızca alıntı kelimelerde anlam değişmeleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 1–27.

Korkmaz, Z. (2009). Alfabe devrimi'nin Türk toplumu üzerindeki sosyal ve kültürel etkileri. *Turkish Studies*, *4*(3). [Sayfa aralığı ve DOI eklenmeli]

Levend, A. S. (1960). *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme evreleri* (2. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Münif Efendi. (1863). Islâh-ı resm-i hatta dair bazı tasavvurat. *Mecmua-i Fünun*, (14), 1–8.

Ökçün, A. G. (1971). *Türkiye İktisat Kongresi (1923)*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Önder, O. (2024). Türkiye Cumhuriyeti döneminde alfabe tartışmaları ve harf inkılabı. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (HEFAD)*, (11), 69–79. https://doi.org/10.56387/ahbvedebiyat.1502952

Öner, M. (2007). Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti ve Türkçe devrimi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *17*(1), 75–80.

Sami, Ş. (2020). *Kâmus-ı Türkî* (S. Özgür, Haz.). Alfa Yayınları. (Original work published 1900)

Toven, M. B. (1912). *Türkçe lügat*. Sancakcıyan Matbaası.

Toven, M. B. (1924). *Yeni Türkçe lügat* (2. baskı). Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası.

Yalçın, H. C. (1923, 22 Eylül). Latin harfleri. *Resimli Gazete*.

Yavuzarslan, P. (2009). *Osmanlı dönemi Türk sözlükçülüğü*. Tiydem Yayıncılık.

ETHICAL DECLARATIONS

Research and Publication Ethics

I declare that this article is an original work and was prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The article has not been published elsewhere and is not currently under review by another journal.

All sources used in the study have been cited in accordance with academic standards. I declare that the study does not contain plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data, and that the research findings have been presented in accordance with the principles of scientific integrity.

Author Contributions

The author single-handedly designed, conducted, and analyzed the study and prepared the report for this article. I have reviewed and approved the final version of the article and agreed to its publication.

Conflict of Interest

I declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

I confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

I confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan ederim. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkısı

Çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin raporlama aşamasını tek başına yürütmüştür. Makalenin son hâlini okuyup onayladım ve yayımlanmasını kabul ettim.

Çıkar Çatışması

Bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri tarafımdan dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk bana aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan ederim.

Yazar Onayı

Makalenin son hâlini okudum, onayladım ve yayımlanmasını kabul ettiğimi beyan ederim.